

בצרון

ירחון למדע, לספרות ולבעיות הזמן

ניסד על-ידי חיים טשרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

המערכת:

משה טשרנוביץ — עורך אחראי, חיים ליף — עורך, גבריאל פרייל — עורך מיוחד
מועצת המערכת:
צבי אורלינסקי, נחום גלאצר, שמעון הלמן, צבי וולפסון, ש"ז צייטלין

שנה ל"ה (כרך כ"ה) תשרי-חשוון, תשל"ד חוברת א' (308)

התוכן

- 3 מלחמת היהודים תשל"ד המערכת
- 5 מנהטן, אוקטובר 1973 דן מירון
- 6 על הגורמים למלחמת ערב בישראל יונה אלכסנדר
- 8 המלחמה הרביעית של ישראל-ערב י. מישאל
- 12 מלחמת "יום הדין" יצחק איזנברג
- 16 מותו של פקיד (סיפור) רנה לי
- 23 במהיצת שאול משרניחובסקי אברהם ברזיס
- 26 פרקים בהיסטוריוזופיה של המהפכה היהודית (iii) אריה טרמקובר

הערבות ודברי בקורת:

- 37 א. כוכב אדום מעל הים התיכון ח. נעמן
- 40 ב. חסידות ומשיחיות יהודה שמיר
- 42 הדים ובני הדים אבישי
- 45 ידועות

מפתח ותוכן הענינים של כרך כ"ה

„ בצרון ”
1111 ברה"וי
ניו-יורק

BITZARON

THE HEBREW MONTHLY OF AMERICA

Founded by CHAIM TCHERNOWITZ (RAV TZAIR)
MAURICE E. CHERNOWITZ, Executive Editor; HAYIM LEAF, Editor
GABRIEL PREIL, Special Editor
Editorial Board: Nahum Glatzer, Simon Halkin, Harry Orlinsky,
Harry Wolfson, Solomon Zeitlin
Thirty-Fifth Year of Publication

Vol. ~~LXV~~ ~~LXIV~~ TISHRI-CHESHVAN, 5734 (Oct.-Nov., 1973) No. 1 (308)

CONTENTS:

The Middle East War—Israel and the Diaspora	<i>The Editors</i>	3
Manhattan, October 1973 (Poem)	<i>Dan Miron</i>	5
The Causes of Arab Hostility	<i>Yonab Alexander</i>	6
War in the Middle East	<i>I. Misbael</i>	8
The Yom-Kippur War	<i>Itzbak Eisenberg</i>	12
The Death of A Clerk (Story)	<i>R. Lee</i>	16
Encounters With Saul Tschernichowsky	<i>A. Broides</i>	23
Movements That Revolutionized Jewish Life (III)	<i>A. Tartakower</i>	26
EVALUATIONS AND BOOK REVIEWS:		
(a) The Red Flag Over the Mediterranean	<i>Ch. Noamab</i>	37
(b) Hasidism and Sabbatianism	<i>Y. Shamir</i>	40
Echoes and Views	<i>Avishai</i>	42
News and Events		45
In the Theater: (a) Hard to Be a Jew; (b) Here Comes the Groom	<i>A.B.</i>	45

INDEX TO VOLUME LXIV

BITZARON
1141 Broadway
NEW YORK
MU 6-7680

בַּצֵּרוֹן

נוסד על־ידי חיים משרנוביץ (רב צעיר) ז"ל

שנה ל"ה (כרך ס"ה) תשרי-חשון, תשל"ד חוברת א' (308)

מלחמת היהודים תשל"ד

מאז ה' באייר תש"ח לא היו ימים נוראים לישראל במדינתו ובתפוצות כיום הכיפורים תשל"ד והימים שלאחריו. הלב היהודי באמריקה נתרעש מן הנסיון של הערבים, בתיכנונה וסיועה העצום של ברית-המועצות, לבתר את מדינת ישראל ולמחותה מעל פני האדמה. החרדה גדלה כאשר הצליחה מצרים לצלוח את התעלה בנינוק-הפתע שלה באותו יום-כיפור מר ונמהר וכשהטנקים הסורים הציפו את רמת-הגולן. ברור היה לכולנו כי רק הכח המזויין של ישראל עמד בין המשך-קיומה והשמדתה של ישראל, ואם צה"ל לא יתאושש, חלילה, ממחצם של אלפי כלי המשחית המשוכללים והמתוחכמים שסופקו ביד רחבה על־ידי עמלק של ימינו לא יבצר משונאי ישראל לבצע את זממם.

מלחמת הגבורה ונכונות ההקרבה של החייל היהודי סיכלו לאחר קרבנות-דמים רבים ויקרים ואבידות קשות את מחשבת-הזודון של שונאינו. לאחר לקח השואה שוב אין לנו אשליות באפשרות של טבח-דמים חדש. מצב שרידי היהודים בעיראק והתעללות-הרצח בחיילי ישראל בשבי סוריה הם רק רמז כלשהו לגורל שצפוי היה לג' מיליון היהודים בארץ-ישראל אילו היתה יד הצבא הערבי על העליונה.

* * *

לאור אש המלחמה הובררה לנו ביתר-שאת העובדה המחרידה, שאמנם אינה מפתיעה ביותר, כי לא בא שינוי במצב המוטרי בעולם מאז ימי היטלר, כשאף מדינה אחת בעולם כמעט שלא נקפה באצבע כדי להציל את קיבוצי ישראל מן התופת הנאצי בעוד מועד. כשם שהיו נעולים או שערי המדינות „הנאורות" בפני

היהודים שביקשו לנוס מארצות הכיבוש הנאצי, כשעדיין לא סוגרו עליהם דרכי המנוסה, כך לא קמה עד עתה אף מדינה אחת באו"ם, או מחוץ לאירגון הזה, לגנות את התקפות־הדמים של מצרים וסוריה. כל המדינות הדמוקרטיות וה־סוציאליסטיות נאלמו דום ולא השמיעו אף הגה של מחאה וגיבוי. פחד הנפט נפל על כולן ולא זו בלבד שלא סייעו לישראל הניתקפת אלא שיצאו בדרישה מחפירה שישראל תיסוג לגבולות שמלפני 5 ביוני 1967, כשהן מתעלמות כליל מהצהרתם המפורשת של הערבים שנסוגה זו היא צעד ראשון של הרס מדינת ישראל.

בתוקף הנסיבות המדיניות, האיטרטגיות והכלכליות נעשתה מדינת ישראל מטרה להצהרות־שיסוי, תעמולה ארסית ומדיניות־איבה מצד מעצמות אדירות כרוסיה וסין וגרורותיהן, ורוב ארצות ״העולם השלישי״, מדינות אסיה ואפריקה. הגורל נפל על ישראל שתעמוד יחידה במערכה, מערכת הכוחות במזרח התיכון ובעולם, כשאמריקה לבדה מסייעת בידה, ואף היא זהירה ביותר שלא לעורר רוגז הערבים כנגדה על רוגזם והיא מדברת אליהם בשפת חלקות ופיוסים.

* * *

מלחמת יום הכיפורים העמידה את מדינת והגדולה שבתפוצות, יהדות אמריקה, לפני נסיונות ואתגרים חדשים וקשים. מעולם לא היתה שותפות־הגורל בין שני המרכזים היהודים האלה כל כך חותכת ומכריעה כבימים אלה. הקיבוץ היהודי באמריקה, ברובו הגדול, חש תחושה אינסטיקטיבית שמדינת ישראל היא לב־לבה של עם ישראל והסכנה לקיומה מסכנת את קיומו של כל יהודי באשר הוא שם. המאמץ האמריקני כעת, על־ידי שליחה המדיני, היהודי החרוץ והמוכשר, הנרי קיסינג'ר, להשכין את השלום בין ערב וישראל, דורש דריכות וליכוד של כל הכוחות היהודים באמריקה. נקווה שליכוד כזה יוצר גם במדינת ישראל על אף חילוקי־הדעות המתגלעים בעתות־הכרעה אלה בנוגע לכוונותיהם של שונאינו ו־״אוהבינו״ למיניהם. הלחץ לויתורים ילך ויגדל ככל שהפילוגים האלה ירבו ויגדלו ומנהיגי היהדות האמריקנית יפגרו אחרי העם, שמוכן להתאזר ולהתגייס לעזרת ישראל. השעה הגדולה והמפנה הקיצוני במהלך המדיני מצריך מנהיגות זו שזכתה לה יהדות אמריקה בזמן תקומתה של מדינת ישראל. מנהיגות תקיפה, נועזת ורבת־אחריות דרושה לה כעת גם כיום כשהולך ונחרץ גורלה ועתידה של מדינת ישראל, שהם גורלם ועתידם של יהודי העולם כולו.

המערכת

מנהטון, אוקטובר 1973

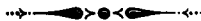
מאת דן מירון

האזירים נוסעים מהר בקריצי האי מנהטון
והפימות סביבו תפוחות,
הותכות פציעות הנרות בקרומיהן.
ספינות מטות גלי צל אל פני הקובלט ותדיו,
נרות בחלולי-עיר, הילל בנקבותיה;
עלה-צלצל צוהל-חרד בתשפצי חלוניה;
מגדלים אמרו באלקסון דבר חד
לנחפאים בסתר רעם.

גיו האי לנהריו,
גיו המגדל לרעם,
שוכי נפשי למנוחוכי,
פי האימה גמלה עליכי.
הנאקה עלוה, נפשי,
בנשיאי חול, בקרעי עתון, בעלעולי וכוכית,
בקשית ברקטה במדבר.

מקום לרגעים מנהטון במדבר,
גיו הנשיב לנוזל, גיו הבוער לנפרה,
גיו מגדלי אבק למכתשי הרעם.
האזירים זורמים בשים כגידים בקריציה,
גמליה פורעים אל גומצים מהכהבים,
ספינותיה מטות גלי צל אל פני הקובלט ותדיו;
האדמה סביבם, תפוחה,
פומתת פציעות הנרות בעזרה.

מן הגם לחרבה,
מן האי למדבר,
שוכי נפשי למנוחוכי
כי האור בסגל עליכי.
שוכי, והידה, התרפאי
אל הב הרעם.

על הגורמים למלחמת ערב בישראל

(סיכומים ראשונים לאחר „מלחמת יום-הכיפורים“)

מאת ד"ר יונה אלכסנדר

אם כי עדיין מוקדם לסכם באופן מוחלט את הגורמים שהביאו לקשה שבמלחמת ישראל — מלחמת „יום הכיפורים“ — בעיקר מפני שהמערכה עדיין נמשכת, ובודאי נצטרך לחכות פרק זמן סביר לפני שנוכל להסיק מסקנות ולהפיק לקחים, הרי בכל זאת אפשר להעלות הרהורים ראשונים בנושא זה. ננסה, איפוא, לשלב מוקדם זה לגעת בקווים כלליים במספר גורמים הקשורים בהתפתחויות הדרמטיות שהתרחשו באוקטובר 1973.

א. הגורם האידיאולוגי

מדינת ישראל, בעיני הערבים, מגלמת „אימפיריאליזם מערבי“ ו„קולוניאליזם ציוני“ שנשתל בלב העולם הערבי „כסרטן זר“. כלומר, הישות היהודית במזרח התיכון מאיימת על בטחון מדינות האזור ומונעת מהן המשכיות ריבונותן והתפתחותן הכלכלית והסוציאלית; לכן קיום ישראל כמדינה עצמאית בלתי נסבלת בשום פנים ואופן. הפתרון הערבי לבעייה הזאת ברורה: חיסול הגורם „האימפיריאליסטי-ציוני“ בדרכי מלחמה.

מי שמאמין שמלחמת „יום הכיפורים“ באה רק כדי ל„שחרר שטחים“ ולבטל את „תוצאות התוקפנות הישראלית של יוני 1967“, אינו אלא טועה בהבנת הגורם האידיאולוגי הערבי והשלכותיו. יש ספק רציני ביותר אם הלאומיות הערבית, ויחסה השלילי לגבי הציונות שהתבטא בחריפות במישור התעמולתי והמלחמתי, „תהפוך את עורה“ בטווח קצר. אפשר לקבוע בוודאות שלא יקום שלום באזור אם האידיאולוגיה הערבית הנוכחית לא תעשה „חשבון נפש“ יסודי ביותר, צעד שמדינות ערב, כולל הפלשתינאים, נמנעו ממנו עד כה.

ב. הגורם הגיאוגרפי

ברור היה למנהיגי ישראל שכל עוד והערבים אינם מוכנים לקבל את האידיאולוגיה הציונית כלאומיות „נורמלית“, הגורם הגיאוגרפי יהיה חיוני ביותר. גבולות ישראל, מבחינה זאת, היו פרוצים כאשר קמה המדינה, ואפשרות ביתורה והשמדתה הפך לחלום בלהות עד יוני 1967.

גבולות הפסקת-האש כתוצאה ממלחמת ששת הימים שינו בצורה דרמטית את התמונה הגיאוגרפית. ישראל נשמה „אוויר בטחוני“ שלא ידעה מעודה. לא קשה לתאר באיזה מצב המדינה היתה מוצאת את עצמה אילו היתה נאלצת לחזור לקווים שקדמו למלחמת „ששת הימים“.

אמנם ברור שהעובדה שחיילי ישראל החזיקו בקו בר־לב, בירדן, ובגולן לא מנעה פרוץ מלחמת "יום הכיפורים". בכל זאת הדברים היו קשים שבעתיים אילו כוחות מצרים היו ברצועות עזה ובסיני, צבא ירדן בגדה המערבית, וגייסות סוריה משקיפים על עמק הירדן.

קווי הפסקת־האש החדשים, שלמעשה ניכפו על ישראל על ידי המעצמות במטרה למנוע ממנה נצחון מוחלט בשדה קרב, הם בכל זאת טובים יותר מאשר קווי יוני 1967. העובדה שצה"ל נמצא בדרך לדמשק ולקהיר מחזקת את האופציה הצבאית והפוליטית של ישראל. למרות זאת אין המציאות הגיאוגרפית החדשה מבטיחה שלא תפרוץ מלחמה חדשה ושבטחון המדינה אמנם התחזק לטווח ארוך.

ג. הגורם הפסיכולוגי

נאמר שהערבים סובלים מ"מרה שחורה" בגלל הציונות ומדינת ישראל. בעיקר הדבר מתבטא בהרגשתם שהם קרבנות "האימפיריאליזם", למרות שהרוח המנשבת בעולם בתקופה שלאחר מלחמת העולם השנייה היא רוח שיהרור העמים מן "הקולוניאליזם". כלומר, מפלות הערבים בשדה הקרב כתוצאה מהתמודדות הצבאית עם ישראל גרמו לכך שרגש הכבוד הערבי, אשר ניוון מהגאווה בהגמוניה המוסלמית בתקופת הזוהר שלה בימי הביניים, נפגע קשות.

עוד נאמר, שבגלל הכשלונות הצבאיים לא יכלו מדינות ערב לשבת עם ישראל על־יד שולחן הדיונים כיריבים שווים. נראה ש"ביום הכיפורים" האחרון הצליחו הערבים להחזיר מ"הכבוד" ש"נגול" מהם בעבר. הדבר קרה כאשר הכוחות המצריים צלחו את תעלת־סואץ והניפו את דגלם על קו בר־לב שנפרץ, וכאשר נתברר לכל שגם הצבא הסורי לחם במרץ.

כלומר, הואיל והערבים מרגישים כעת ש"ניצחו" במערכה זו וכבודם הושב, האם יסכימו לשבת כשווים עם נציגי ישראל כדי לרדן בבעיות השונות העומדות בפניהם? לאור הצרכים האידיאולוגיים הערביים וחסינותם הצבאית המתחזקת בעזרת ברית־המועצות, אפשר להטיל ספק שדווקא עכשיו, לאחר "הנצחון" של "יום הכיפורים", ישראל תוכר כמדינה ריבונית. אפשר לקבוע שהיתרונות הצבאיים של "יום הכיפורים" רק חישלו את החלטת הערבים לנסות שוב את מזלם למחוץ את ישראל בעתיד הלא־רחוק. ודאי שהדבר תלוי הרבה במשחק הכוחות של המעצמות הגדולות והמתנגשות באזור. מכיון ששלום העולם כולו כרוך בעימות זה, יתכן שנוסחת דו־קיום תימצא סוף סוף בעתיד הקרוב והשלום "הכפוי" ייהפך בהמשך הזמן לשלום־אמת מתמיד.

המלחמה הרביעית של ישראל-ערב

מאת י. מישאל

המלחמה הרביעית של ישראל וערב נכפתה על ישראל בצורה חד-משמעית. ביומים הראשונים של המלחמה היו חילות מצרים וסוריה תוקפים ומתקדמים, כשהם מנצלים את גורם האפתעה החלקית שהצליחו להפתיע את צה"ל. אמנם, היה ידוע לישראל על ההכנות של האויב ועל כוונתו לתקוף, אך לא שיערו מראש את גודל הצבא התוקף ואת מספר הטנקים והמטוסים, הטילים וכלי הנשק למיניהם שיועמדו לרשותו.

יומים לפני יום הכיפורים נודע על שיבת אלף וחמש מאות «מומחים» רוסיים ממצרים לרוסיה, סימן מובהק לפלישה הקרובה. אפילו כן, באה ההתקפה ביום הכיפורים כאפתעה חלקית ובמשך יומים ויותר הייתה היוזמה בידי האויב. ניכר שאף רוב הקרבנות בנפש אדם בצד הישראלי נפלו בשבוע הראשון ללחימה.

מומחי ה«פנטאגון» קבעו בדרך ההשערה, כי היו לערבים 20,000 קרבנות בהרוגים ופצועים ואילו לישראל היו 5,000 קרבנות. הרי זה מספר קרבנות גדול הרבה מקרבנות מלחמת ששת הימים.

אמנם, חיל הרפואה הישראלי עשה נפלאות ולא השאיר אף פצוע אחד מאנשי צה"ל ללא עזרה. מסוקים הטיסו רופאים-מנתחים אל החזית ממש, והרופאים הושיטו עזרה לפצועים בעודם במסוקים ובטרם יובאו לבתי חולים. מוסרים על פצועים שהובאו לבית חולים בת"א כעבור שעותיים לאחר שהוטסו מהגדה של תעלת סואץ. עזרה רפואית מופתית זאת הפחיתה את מספר האבידות, בנפש, אך אין להתעלם מהעובדה, שמספר הפצועים היה רב.

ביום השלישי למלחמה החלה מכונת המלחמה של צה"ל לפעול במלוא הקצב. הגיוס הושלם וצה"ל החל לעבור מדפנסיבה לאופנסיבה. לפי התיאוריה של היועצים הרוסיים של מפקדת סאדאת לא היה הצבא המצרי צריך לתת שעת-כזר לעשות כן. אך למעשה עשו המצרים מישגה חמור: הם קבעו לעצמם יעדים כגון כיבוש מעבר המיתלה ולא שמו לב לעורפם שנשאר חשוף; בעוד יחידות טנקים של צה"ל בולמות את ההסתערות המצרית בחוף המזרחי של התעלה (במרחק 5–10 מילין מהתעלה), פנתה יחידת שריון וטנקים לעבר הצד המערבי של התעלה ואף עלה בידה לצלות את התעלה ולהקים ראש גשר בחוף המערבי. שלושה ימים לאחר מכן כבר היה ראש-הגשר מוגן ומובטח וצה"ל העביר למערב 200 טנקים. הגיחה הצליחה למעלה מכל השערות מומחי מערב ומזרח. למרות העובדה שהמצרים כפרו בקיומה ואמרו שזוהי רק «פשיטה של יחידת קומנדו ישראלית, פשיטה שאין לה כל חשיבות צבאית». המפקדה

המצרית הוסיפה להחזיק בשיטה זו של הכחשות גם לאחר הכרזת שביתת הנשק וטענה, כי סואץ (העיר) לא נפלה בידי הישראלים וכי אין אמת בהודעה על כיתור הגיס השלישי המצרי על ידי צה"ל. אולם יחידות חיל-אוו"ם שהגיעו לסואץ מקאהיר העידו כמאה עדים, כי אכן העיר היא בידי צה"ל.

בינתיים נפל דבר שלא היה כמותו בשבע עשרה השנים האחרונות: ישראל הציעה פגישת קצינים בכירים של צה"ל עם קצינים בכירים של מצרים כדי לעשות סידורים להעברת מאה מכוניות משא, שיביאו מים, מזון ורפואות בשביל הגיס המצרי השלישי המכותר על ידי צה"ל. הושג הסכם על הסידורים והוסכם כי הנהגים יהיו מחיל או"ם כדי למנוע הברחת נשק ותחמושת בשירות מכוניות המשא המצריות. תהסכם בוצע למחרת היום וכך גברה האופטימיות בישראל, כי הדברים יתגלגלו לידי הידברות ישירה בין ישראל ומצרים, אם רק צה"ל המנצח לא יבליט את נצחונו ולא יגרום לאויב השפלה. ברור, כי הישראלים נזהרו מאוד שלא לפגוע ברגשותיהם של המנוצחים, אך דא עקא, ששירות הרדיו הטלוויזיה של מצרים הוסיף לשחק את "משחק ההכחשות" ולא הודה בכך שגייסות מצריים מכותרים ממזרח לתעלה וכן ממערב לה.

צליחת התעלה על ידי צה"ל

כשהחל צה"ל לצלוח את התעלה בסביבות איסמעיליה התייחסו לכך בקאהיר בזלזול גמור. מומחים ומשקיפים זרים דיברו גם כן על הסיכון הרב הכרוך בגיחה זו של צה"ל. אבל התמרון הצליח למעלה מן המשוער: החוף המערבי של התעלה לא היה מוגן והקרבות שניהלו המצרים בסיני היו יותר עזים מההתנגדות שגילו המצרים ממערב לתעלה: הם היו חשופים לחיל גיחה ובלתי מוכנים להתגוננות. צה"ל הצליח לכתר את היחידות הקרביות של המצרים ולבודד את החיל שנחת בחוף המזרחי של התעלה, שנשאר בלי מים ומזון. התכסיסים שנקט בהם צה"ל הצדיקו את עצמם: צה"ל נמנע מלהשיב על התקפת המצרים בסיני במיתקפת-נגד חזיתית, שהיתה דורשת קרבנות רבים בנפש אדם. במקום זה ערך צה"ל את הגיחה הנ"ל ממערב לתעלה וכבש את עמדות האויב ואת עמדות הטילים הארטילריה שלו. בדרך זו השיג צה"ל שלוש מטרות: האיזור של חוף התעלה המערבי נוקה מטילים ומארטילריה מצרית, שהיו למיפגע לטייסי הקרב הישראלים; החיל המצרי הנוחת בסיני בודד וכותר; צה"ל לא ביקש להשפיל את האויב המנוצח אלא להוכיח לו, כי רק על ידי מו"מ ישיר יחלץ עצמו מתבוסה גמורה ומוחלטת. מכאן ההסבר לעובדה שהמיפקדה המצרים הסכימה להצעת ישראל בדבר מו"מ בין הקצינים הבכירים של ישראל ומצרים.

היכן הם השבויים הישראלים?

אולם, אין צה"ל יכול לוותר ויתורים גדולים כאלה בלי לדאוג לשבויים בידי המצרים והסורים, שנתפסו על ידיהם בימים הראשונים לפלישתם. ממשלת ישראל מסרה ל"צלב האדום" רשימת השבויים המצריים

והסורים שברשות ישראל היא תבעה שהמצרים והסורים ינהגו בהתאם לכך. אבל עד עתה נמנעו המצרים והסורים מלעשות כן. יש שחושדים בהם, שהם זוממים לנהוג בשבויים הישראלים כדרך שנהגה ממשלת צפון ויטנאם בשבויים האמריקניים: כלומר — להחזיקם כבני ערובה עד תום המלחמה... ממשלת ישראל לא תסכים להתנהגות כזאת.

מן החובה להעיר כאן, כי גם במלחמת ששת הימים גילה נאצר נטיה לנהוג מנהג סחטנים ולא לשחרר את שבויי הישראלים. אלא שבמלחמה ההיא לא הספיק ללכוד שבויים ישראלים מרובים, משום שמלחמת הבזק נסתיימה ביום הששי לקרבות בתבוסת האויב. הפעם נפלו לידי האויב 450 שבויים, ביחוד ביומים הראשונים לפלישה הערבית, ועדיין לא ידוע מה זוממים סאדאת ואסאד לעשות בשבויים אלה. דבר אחד ברור: ישראל תדרוש בתוקף את שיחרור השבויים הישראלים מידי הסורים והמצרים והחלפתם בשבויים המצרים והסורים העצורים במחנות צה"ל, שאין ישראל מעוניינת בהחזקתם ובכלכלתם, ואילו מיפקדות ערב אינן מעוניינות בשיחרורם ובשיבתם למולדת.

הנשיא ניקסון מביע דיעה אופטימית

בפגישת הנשיא ניקסון עם העתונאים הביע הנשיא דיעה אופטימית באמרו, כי „בעשרים השנים האחרונות עוד לא היתה הזדמנות כה טובה לעשות שלום בין ישראל לערב כמו בשעה הזאת“. כל אדם מישראל וכל ידידי ישראל היה אומר: מי יתן ותתקיים הערכתו זו. השאלה היא: האומנם פני הערבים לשלום, או שהם מתכוונים להיחלץ ממפלה ומתבוסה קשה ולהשיג ויתורים מישראל בהשפעת ידידיהם הרוסים ותחת לחץ של מזכירות המדינה? ישראל מוכנה לויתורים טריטוריאליים מרחיקי לכת רק במקרה שיושג הסכם של שלום אמיתי, שלום אמת ולא הפוגת-אש הנמשכת שנה או חמש שנים. בעבר ניצלו הערבים כל ויתור לא לשם עשיית שלום, כי אם לשם הכנות למלחמה חדשה. הרושם הכללי הוא, כי סאדאת רוצה בהחזרת חצי האי סיני לרשותו בעיקר כדי שיוכל לעמוד סמוך לגבולה של מדינת ישראל ולפני מלחמת ששת הימים וכדי שיוכל לתקוף את מדינת ישראל מעמדות הנוחות יותר לצבאו. שר החוץ הישראלי מר אבא אבן כבר הדגיש באו"ם, כי המלחמה הרביעית שכפו המצרים והסורים על ישראל היא מיטב ההזדמנות, שאין ישראל רשאית לוותר בעניין השטחים הכבושים אלא במקרה של שלום קבוע ושלום אמת ולא במקרה של הפסקת אש, או אפילו שביתת נשק. הנסיון המר מעשרים וחמש השנים שעברו לימד את מדינת ישראל שלא לתת אימון בהבטחות מדינאי ערב, ואם כזה הוא המצב — אין מדינת ישראל יכולה להסכים להחזאת תכנית רוג'רס, או כל תכנית אחרת שתהא דומה לה.

הנפט הערבי והשלכותיו

בינתיים הכריזו שמונה ממדינות הנפט הערביות, כי הן מפחיתות את תפוקת הנפט שלהן בחמישה-עשרה אחוזים ומפסיקות את יצוא הנפט לארצות

הברית. אמריקה תוכל להתקיים בלי הנפט הערבי, גם אם תצטרך להנהיג כמה הגבלות בצריכת הדלק. אבל מה יהא על אירופה המערבית ויאפאן התלויות הרבה בנפט הערבי? כבר שמענו על הסתייגות גרמניה, בריטניה וצרפת מצו "הכוננות הכללית" שהוציא ניקסון ועל סירוב להרשות לרכבת האווירית לישראל לעבור דרך בסיסים אמריקניים באירופה (אפילו גרמניה של בראנדט מיחתה!) ומי יודע עד היכן תגיע "בדלנות" אירופית זו ואם לא תביא להורבנה של ברית "נאטו". אין ספק, כי באירופה המערבית עוקבים בשמחה לאיד אחרי פרשת ווטרגייט ומסע התעמולה הפנימי בארה"ב נגד הנשיא ניקסון. גם ברוסיה הסובייטית עוקבים אחרי המתרחש בחזית הפנימית האמריקנית.

אין ספק כי צדק מזכיר-המדינה החדש, ד"ר קיסינג'ר, באמרו לכתב "ניו-וויק" לפני שבועות אחדים, כי אם ירגישו במוסקבה שפחתה השפעתו של הנשיא ניקסון וכי נתערער שלטונו — יורחק ברז'נייב מהגה השלטון וישתלטו על הקרמל הקיצוניים שבחברי ה"פוליטבירור" הסובייטי; אלה המבטלים את רעיון הדו-קיום האמריקני-סובייטי מעיקרו והטוענים, כי כל עניין ההפשרה אינו מתקבל על הדעת.

משמעותה של "האיגרת הברוטאלית"

במזכירות המדינה הודו, כי איגרת ברז'נייב לניקסון בעניין משלוח צבא למזרח התיכון היתה "איגרת ברוטאלית". מותר לשער, כי לא ברז'נייב בלבד אלא חבריו הקיצוניים יותר עזרו בניסוחה. הם איימו במשלוח צבא סובייטי מכל מקום — בין שאמריקה רוצה בכך ובין שהיא מסרבת. אמנם, לבסוף הושגה פשרה וברז'נייב שלח לעת עתה רק "מאה נציגים סובייטים בלבוש אזרחי". אבל בזה לא נסתיימו הנסיונות של מוסקבה להשתלט על המזרח התיכון. סמוך לכך באה הצעה סובייטית לשתף חיילים מצבאות גרורותיה מברית וארשה לחיל או"ם הנשלח כעת למזרח התיכון. מותר להניח שיהיו עוד נסיונות כאלה מצד רוסיה כדי לנצל כל סדק בחומת המגן נגד חדירה סובייטית שמנסים להקים הנשיא ניקסון ומזכיר המדינה שלו. מותר לציין כאן שלעת עתה גם הנשיא וגם מזכיר המדינה אינם מוצאים איון קשבת במערב אירופה ושניהם נתקלים באדיבות צוננת מצד מדינאיה.

אין צורך להוסיף כי מה שמתרחש בחזית הפנימית באמריקה — יש לו משקל רב בעולם החיצוני כפי שרמזנו לעיל. עובדה זו השתקפה בהצהרתו של גנרל הייג, יוצעו של הנשיא ובדברי מר ליירד, ראש-יועציו של ניקסון ומי שהיה שר-ההגנה בקבינט הקודם. אנו מוצאים את ניקסון מבודד בחזית אירופה כשם שמדינת ישראל מבודדת בחזיתות ערב. יש מדברים על סכנת התפוררות של "נאטו" מבפנים. אבל מוטב לגלות את הנגעים קודם מאשר לטפח אשליות ולהיכשל ביום מיבחן. מבחינה זו שירתה מדינת ישראל את אמריקה שירות גדול ומועיל ביותר. ומי יתן ואמריקה האדירה תלמד לקח מהעובדות ותסיק את המסקנות הנכונות.

מלחמת „יוס־הדין“

מאת יצחק איוזנברג

(תל־אביב)

— כינוי ש„זכינר“ בו אף בפי ידידים לאחר מערכת סיני בסתיו 1956 ו„מל־חמת ששת הימים“ בקיץ 1967 — עשתה אף היא את שלה. המצרים ה־סורים תקפו את גבולותינו בעצם יום הכיפורים, בשבת ה־6 לאוקטובר, בשעה 2 אחה״צ. עת שכולנו עמדנו בצום ובתפילה בבתי הכנסת ברחבי המדינה והארץ כולה היתה מפאת קדושת היום משותקת לחלוטין. רק שעתיים לפני כן התכנסה הממשלה לדון במצב לאור הידיעות על ריכוזים צבאיים גדולים של האויב בגבולות מצרים וסוריה.

זו היא גם הסיבה לכך, שבימים הראשונים של הקרבות היתה יד האויב על העליונה. המצרים צלחו, הודות לגשרים שהקימו, את תעלת סואץ ותפסו עמדות מצוה המורחי ואילו הסורים החלו במסע של כיבוש דרך רמת־הגולן לעבר הגליל העליון. חלפו ימים אחדים ולאחר שצה״ל גוייס במלוא כוחו החלה התמונה להשתנות ביסודה לא עבר זמן רב והסורים נהדפו מרמת־הגולן וצבאנו אף כבש חלק נוסף מאדמת סוריה החל להתקדם במהירות לעבר דמשק, בירת ארץ זו. ואילו מה שנוגע לחזית הדרומית הרי יחידות של צה״ל צלחו אף הן את התעלה וכבשו שטח קרקע גדול מעברה המערבי. היו אלו פעולות משור־לבות יפה של חיל השריון, התעופה וחיל הים ובמקרים רבים התנהלו הקרבות ממש פנים אל פנים או כפי שמכנים פעולות אלו כאן: ש. ש. (כלומר שריון מל שריון).

כתוצאה מכך נשארה הארמיה השלישית המצרית, שמנהיגי מצרים גאים עליה מכותרת לחלוטין ללא כל אפ־שרות לקבל אספקה, וחמרי מלחמה נוספים מהעורף שלה במצרים וצה״ל

המלחמה הכפויהה. — שורות אלו נכתבות ימים מספר לאחר שממשלת ישראל החליטה להיענות לפניית ממ־שלת ארצות הברית הנשיא ניקסון ולהודיע על נכונותה להורות לצה״ל, שיפסיק את האש וזאת בהתאם להחלטה מספר 338 של מועצת הבטחון של ארגון האומות המאוחדות בעקבות ההצעה האמריקנית־הסובייטית המשור־תפת. מאז יום רביעי, ה־24 באוקטובר ש. ז. שזרר שקט יחסי בגבולות, אם כי פה ושם רועמים עדיין התותחים וקול יריות בוקע למרחקים ומטוסייהם של שני הצדדים הלוחמים מוכנים אף הם כל רגע לזינוק.

מדינת ישראל לא רצתה במלחמה זו ויתכן, שכתוצאה מחוסר רצון זה לא היינו מוכנים לה מבחינה פסיכולוגית ובחדשים האחרונים כמעט והפסקנו לחלוטין לשים לב במדה מספקת לאיר־מיהם של נשיא מצרים, אנוואר סא־דאת, ושליטי מדינות ערביות אחרות המשכנו לטפל בענינים הפנימיים ה־שיגרתיים שלנו, שהוויכוח עליהם הלך והחריף עם התקרב מועד הבחירות לכנסת ולרשויות המקומיות, שנקבע בשעתו ליום ה־30 באוקטובר. צבא ההגנה לישראל על כל חטיבותיו ה־סיף, כמובן, לשמור בקפדנות על ה־גבולות, אך לרגל ראש־השנה, ובעיקר יום הכיפורים, ניתנו חופשות לחיילים סדירים רבים. בנוסף לכך אין גם לשכוח, שצה״ל מבוסס ברובו המכריע על מילואים ואת אלה לא ניתן לגייס „ברגע אחד“ ולעתים נמשך הדבר גם ימים מספר.

לאנשים בעלי תפקידים אחראים בשירותים היה מידע מסוים על המתרחש אצל שכנינו, אך המגמה הברורה, שלא להיגרר הפעם אחרי פרובוקציות ולא להופיע שוב בעיני העולם כתוקפן

ומכאן מלים מעטות על התנהגות האוכלוסייה הערבית הן זו המתגוררת בתחומי מדינת ישראל שמלפני קוי ה-4 ביוני 1967 והן זו אשר בשטחים החדשים כלומר יהודה והשומרון, רצו עת עזה וכו'. ויאמר נא, בהזדמנות זו, במלוא האחריות שאוכלוסייה זו הוכיחה ב"מלחמת יום הכיפורים" נאמנות מלאה למדינת ישראל. ערבים רבים תרמו ל"מלחמה מרצון" עליה הכריזה ממשלת ישראל ימים מספר לאחר פתיחת המע"ר כה הצבאית ואף גרמנו למילוי כל מיני משימות ותפקידים של שעת חירום. היו חששות, שמא האוכלוסייה הערבית ב"שטחים" עלולה להתמרד ולפ"תח ע"י כך את הדרך בפני התערבות ירדן הסמוכה, אך חששות אלו נתבדו כליל.

תושבי חברון, שכם, יריחו ועזה נשארו לשבת בשקט במקומותיהם ואף דברי מנהיגיהם היו מאופקים מאד ולא היה כהם, כדי לפגוע במאומה ב"מאמץ המלחמתי ובשמה הטוב של מדינת ישראל. דבר זה מוכיח בעליל, כי יהודים וערבים יכולים להתקיים יחד בכבוד ושההסתה הפרועה המתנהלת "מעבר לגבולות" נגד מדינת ישראל לא תמיד זוכה היא בהצלחה, אשר שליטי ערב מתפללים לה.

גם בימי המערכה הצבאית המשיכה ישראל לקיים את "הגשרים הפתוחים" עם ירדן הסמוכה. אלפי ערבים מירדן באו לבקר אצל קרוביהם בישראל גם משך ימי המלחמה ואילו ערבים מיש"ר אלו יצאו למשך זמן מה לירדן כאילו לא קרה דבר. המלך חוסיין הירדני שלח אמנם דיביויה ממוכנת לעזרת סוריה ומסר פעמים אחדות הכרזות מדיניות, אך במערכה הצבאית במיש"ר אין הוא לא מצא הפעם לנכון, להתערב וע"י כך עלתה קרנו בחוגים המדיניים הבינלאומיים. ישראל שואפת מאז ומתמיד לבוא לידי הסדר מדיני עם ירדן ואילו התערבותם הפעילה של שליטים ערבים אחרים כמעט ודאי הדבר, שהסדר שכזה כבר היה קיים בינינו זה מזמן.

אף חיי שלום בין ישראל לבין לבנון הסמוכה אפשריים הם בהחלט, אך ה"צרה היא שעד כה לא עלה בירי ממשלתה של זו האחרונה להתגבר על המחבלים השוכנים עדיין ברום בחלק

חונה בשערי העיר סואץ, שהקשר הי"בשתי שלה עם קאהיר נותק אף היא. ההכרעה הצבאית בחזית הסורית היתה מחלטת, ואילו בחזית הירדנית, כלומר בזו עם מצרים, לא בא לידי הכרעה מחלטת מכיוון, שהחלטת מועצת הבט"ח הון באה דווקא באותם הימים כשישר"אל עמדה לזכות גם בה בנצחון מלא.

נאמנים עלינו דברי ראש המטה הכ"ל של צה"ל, רב-האלוף דוד אלעזר באחד משידוריו בטלביזיה הישראלית ש"אלמלא נכפתה עלינו הפסקת האש יכולנו להגיע להכרעה מחלטת גם בחזית זו", הוא הוסיף ואמר, שהמערכה הצבאית הנוכחית נסתיימה אמנם, אך אין להגיד בוודאות, שע"י כך בא הקץ גם למלחמה ושכבר הגענו לימי שקט ושלווה. לדעתו הפסקת האש היתה תוצאה של מצבם הגרוע של המצרים בשדה הקרב ובקשתם, שהאש תופסק מיד.

מלחמה קשה ועקובת דם. — היתה זאת מלחמה קשה ועקובת דם כפי שמעידים המספרים שנתפרסמו על ה"הרוגים, הפצועים והנעדרים שלנו משך 18 ימי המלחמה (כלומר החל מה-6 באוקטובר 1973 ועד ה-24 בו). כ-450 חיילים ישראלים אף נמצאים בשבי סוריה ומצרים ומספר שבויהן אצלנו הוא כפי שפורסם עתה רשמית הוא למעלה משבעת אלפים. מספר קרבנות האויב בנפש ובציוד צבאי יקר עולה פי כמה וכמה על מספר אבידותינו אנו, אך עובדה זו אינה מנחמת אותנו כלל וכלל. הן למדינות ערב יש אוכ"ל וסיה גדולה (בל נשכח, שמצרים לבד מונה כיום שלשים ואחד מיליון תושבים) ולנשיא מצרים הכריז באחד מנאומו המפורסמים, שהוא מצדו מוכן "להקריב אפילו מיליון איש וכלבד להשיג את המטרה". אצלנו המצב אחר הוא. אנו הננו מדינה קטנה המאוכלסת בשלשה מיליון יהודים בסך הכל חיי כל אדם מיש"ר יקרים לנו מפות. אשר לצידו כלומר מטוסים, טנקים, טילים, מרגמות וחלקי תחמושת הרי גם לכך אין למדינות ערב מה לדאוג. ברית המועצות תדאג בודאי למלא את מה שאיבדו בקרבות, במקדם או במאחר. יש לה כלי משחית למכביר ומדינות ערב מוכנות לקבלם מידיה ללא כל גבול.

שלום באזור היס התיכון. מדינת ישׁ ראל יודעת להעריך אל נכונה את עמדתו האזהרת כלפיה של הנשיא מר ריצ'רד ניקסון. בעיני האדם מישראל מצטיירת דמותו של מר ניקסון כנשיא נבון החודר לעומקן של הבעיות הבינ-לאומיות. פרשת ווטרגייט שעליה כותבים ומדברים חדשים כה רבים נראית בעיני כל אחד מאתנו כ"כתם על פני השמש" וזו לא המפריע עה למר ניקסון לפתח את מלוא כשרו המדיני לטובת העולם כולו. אנו סומרי כים ובטוחים, ששר החוץ האמריקני החדש, שהנו מזרע ישראל, פרופ. הנרי קייסינג'ר, לא ימכור" אף הוא את ישראל לאלה המחכים בכליון עינים למפלתה.

ואשר לתפוצות ישראל וליהדות אמריקה בראש וראשונה. הנה חזרה ארצה משלחת מיחדת, שיצאה לתפוצות במוצאי יום הכיפורים לשם גיוס כספים לצרכי המאבק המלחמתי שלנו הכרוך בסכומי כסף עצומים. משלחת זו, שהיתה מזרבת משר האוצר, מר פנחס ספיר, יושב ראש הנהלת הסוכר, נות היהודית, מר אריה ל. דולצין והרמטכ"ל לשעבר, האלוף (במילואים) מר חיים לאסקוב. משלחת מצומצמת זו ביקרה משך שמונה ימים בעשר ערים גדולות בעולם והן: ניו-יורק, מיאמי-ביטש, לוס-אנג'לס, ציקאגו, טורונטו, מונטריאול, פריז, לונדון, ציריך ובריסל. המשלחת הצליחה בשליחותה זו לגייס 410 מיליון דולר במוזמנים והמטרה היא לגייס בחדשים הקרובים 750 מיליון דולר אצל יהדות ארצות הברית ו-500 מיליון דולר בארצות התפוצה האחרות וכמו כן להפיץ אגרות "מלווה הפיתוח" בסכום כולל של 650 מיליון דולר. אלה הם סכומים עצומים ללא כל ספק, אך לא פחות חשוב מהם היא ההכרה, שהלב היהודי פועם אתנו בכל מקום חרד לגורל המדינה, שהוקמה בעמל של שנים ובימאמצים על-אנושיים.

"שמחתי לראות בין הבאים לפני שות ולאספות אתנו, גם אנשים צעירים רבים, שהביאו לנו את חסכוני תיהם. דור זה מצא אדם שות ערך לו ולשאיפותיו בצעיר הישראלי, בחלוץ, בחייל וב"צבר" ואם כל זה נמצא בסכר

הדרומי של ארצה ומשמם הם ביצעו מספר רב של חבלה בתחומי ישראל גם במלחמה הנכבחת. משום מה הפכה דווקא העיר בירות, בירת הלבנון, למרכז הראשי של המחבלים הפועלים נגדנו גם בבירות שנות של העולם הגדול ובראש וראשונה באירופה המערבית.

בעצם ימי הקרבות מצאו עוד כמה מדינות אפריקניות נוספות (כגון מאלג'יש, חבש, גאנה, זאמביה, סנגאל וכו') להפסיק קשריהן הדיפלומטיים עם ישׁ ראל מתוך הדגשה, שהן תהיינה מוכנות לחדשן רק לאחר שישראל תיסוג לגבולותיה שמלפני ה-4 ביוני 1967. אתה קורא הכרזות אלו ואינך מאמין למראה עיניך. מה עניינן של מדינות אלו בגבולותיה של מדינת ישראל? האם גם אנו מתערבים או חושבים להתערב בגבולותיהן הן ובענייניהן הן פנימיים? מיליונים רבים השקיעה מדינת ישראל משך השנים שחלפו בפיתוח הארצות הנחשלות הללו, שלחה להן מומחים והקימה אתן חברות כלי כליות משותפות לשם פיתוח הכלכלי והחברתי ובמכון האפריקני-האסיאתי של ההסתדרות" מוסיפים להשתלם עד היום צעירים ממרבית הארצות הללו. הן בגללן ויתרנו לא פעם על יחסי ידידות עם ממשלות דרום-אפריקה ורוזויה. האם זהו השכר, שאנו מקבלים תמורת עזרה עצומה ונאמנה זו מצדן? כמוכן, שמכאיבה היא העובדה, שכעשרים מדינות אפריקניות הפסיקו אתנו את הקשרים הדיפלומטיים משך השנה האחרונה בלבד, אך לא לחץ זה מצדן הוא ישפיע על ישראל, שתשנה את עמדתה בעינים הנראים כחיוניים לה בעיני ממשלתה ואוכלוסיתה. נחפש לנו בעלי ברית אחרים בעולם וכאלה עוד ישנם ויהיו גם בעתיד!

"עינינו לארצות הברית ולעם היהודי" — כימים אלה מופנות עינינו בעיקר לממשלת ארצות הברית ולנשיאה וכמוכן לתפוצות ישראל ובראש וראשונה ליהדות אמריקה בת ששת מיליוני הנפשות. אנו רוצים לקוות, שהממשלה האמריקנית לא תאכזב ארנו גם באותם הימים בהם יהיה צורך לשבת ליד "האולחן הירוק" ולפתוח בדיונים מדיניים רציניים לשם השכנת

רא רציניים של אנשים גם מתוך מפלגת גות הקואליציה הנוכחית.

ישנם שררי-ממשלה, שדעת הקהל הישראלית אינה נחה מהם זה מומן מתוך כל מיני נימוקים מבוססים למדי ועצם השתתפותם בממשלה הפכה ל- מטורד רציני בקבלת החלטותיה ובפעולותיה. למה לא יחלפו אלה בעוד מעד ובמקומם יבואו אנשים הראויים יותר מהם לאיצטלה נכבדה זו? האם אין זה גם טבעי, שבשעת חירום כזאת בה אננו נתונים עתה יצורפו לממשלה גם כמה אישים בעלי שיעור קומה ומומחיות, שמפאת המבנה המפלגתי הקיים בארצנו נבצר מהם מלתרום את כל מה שבכחם לטובת המדינה? נה והרי ישראל זקוקה לאישים דגולים שכאלה דוקא בימי חירום ומאבק, כיון שזו לתביעה להקמת ממשלת ליכוד לאומי לשם מגיעת ויטחחים פומביים מוזיקים להקמת כח לאומי מגובש ומלוכד כד לקראת המערכה המדינית הצפויה לנו בקרוב סבר נתון במאמרים רבים מעל עמודי העיתונות הישראלית בימים האחרונים.

בגבולות הפסקת האש בינינו לבין מצרים וסוריה השכנות כבר ניצבים עתה משקיפים של האו"ם הנכנסים בהדרגה לתפקידם, חיילי כח החירום של האו"ם, שימנה שבעת אלפים חיילים, והחלו כבר אף הם להגיע אלינו, בימים אלה, ואפילו אם אננו מלאי בעיות כרימון היום יותר מאשר באיזו שהיא תקופה אחרת — עינינו צופיות בבטחון מלא לקראת הימים הבאים.

ידענו גם ידענו לעמוד בכבוד במערכה הצבאית שנכפתה עלינו בחודש אוקטובר 1973 ונעמוד איתנים גם במערכה המדינית הקשה המחכה לנו בחודשים הקרובים ביותר. הבה נקווה, שעוד נזכה לימי שקט ושלוש של אמת!

נה הוא מוכן להתייצב לימינו בכל נפשו ומאודו" — מספר לי מר דולצין בשיחה חטופה על שליחותו זו. הוא אף מסר לי כי כחמש רבבות אנשים צעירים מארצות הברית ומארצות אחרות כבר הודיעו על נכונותם לבוא מיד לישראל ולהיות כאן יחד אתנו. הסוכנות היהודית אף הכריזה על "חור" דש ינואר" 1974 כעל חודש העלייה לישראל וחבר הנהלת הסוכנות, הרב מרדכי קירשבלום יוצא בהקשר לכך לארצות הברית. אף באמריקה הלטיבית ובאירופה המערבית תעשה פעולה בשטח נכבד זה.

דרישה להקמת ממשלת ליכוד לאומי. — לרגל המצב נדחו הבחירות לכנסת ליום ה-31 בדצמבר 1973 ואם הכל יהיה בסדר הרי מנגנוני המפלגות השונות יתחילו בקרוב שוב במלאכתם וטבעי הדבר, שתוך מאבק הבחירות עלולים "לצאת החוצה" הרבה עניינים, שהשתיקה עודטה יפה להם, בכל אופן בחודשים הקרובים, והרי בסופו של דבר "כולנו יושבים בסירה אחת" ורוצים בטובת המדינה ובשגשוגה.

על רקע זה גוברת והולכת הדעה בחוגים נרחבים, שיהיה זה לטובת המדינה, אם תקופת כהונת הכנסת הנוכחית תוארך לשנה נוספת או אפילו ליותר מזה ובינתים תוקם ממשלת ליכוד לאומי, כפי שהדבר היה בשנת 1967. משום מה אין ראש הממשלה הנוכחית, גבי גולדה מאיר מוכנה עד עכשיו לעשות את המעשה הנועז שביצע ראש הממשלה הקודם, לוי אשכול ז"ל, ברור לכל, כי הממשלה הנוכחית זקוקה לא רק לצירוף מפלגות נוספות על אלו שמהן היא מורכבת כיום (כלור מר ה"מעריך" של מפלגת העבודה ומ"פ"ם, המפלגה הדתית-לאומית והליכוד לים העצמאיים), אלא גם לחילופי גבי

מותו של פקיד

(סיפור)

מאת רנה לי

זה כחמש שנים שאנחנו עובדים בבית-המסחר הגדול "סיב" בע"מ. באומרי "אנחנו" כוונתי לעצמי, למר אלמוני, ולשני האדונים רוזנברג ופולסקי. כבר בעצם אמירת הדברים מתעוררת השאלה אם בכלל מותר לי לכלול בפעל ההווה "עובדים" גם את מר אלמוני שהרי הוא נפטר לעולמו לפני ששה ימים. אם, מן הצד השני, אנקוט לשון עבר ואומר "עבדנו" הריני נמצאת משלחת מן העבודה אף אותי ואת האדונים רוזנברג ופולסקי. אכן, נראה שאין עוד אפשרות לדבר על ארבעתנו בנשימה אחת. תוצאת לוואי נוספת שגרמה המוות.

בכלל שאלה היא עד כמה מותר באמת לכרוך יחד אנשים כמותי, כמר אלמוני, וכשני האדונים הנזכרים, שכל המשותף לנו מצטמצם בכיכול למקום ולזמן ולעבודה שכולנו נתקבלנו לעבודה במפעל באותו יום עצמו. אבל, האדונים פולסקי ורוזנברג שניהם מנהלים חשובים במפעל: רוזנברג ממונה בעיקר על הקשרים עם יצרני החוטים השונים, ופולסקי מטפל בעיסקי השיווק לבתי-החרושת השונים לאריגים, כך שניתן לומר כי שניהם מחזיקים באותו החוט משני קצותיו. מר אלמוני הוא, דהיינו היה, הפקיד המשותף לשניהם, שכך קבע למוטב המנהל הראשי לו כפופים שני האדונים גם יחד. בעוד שלושת אלה מיקומם בקומה הששית ממש תחת אפו של המנהל הראשי, היושב בפיסגת הבניין שם בקומה השביעית המכונה בפנינו "הרקיע השביעי", הרי אני, מקומי בקומה השנייה עם שאר הכתבניות, שזוהי פעולתי והו תפקידי להיות מתקתקת כל היום. לפעמים נדמית אני בעיני כאיזה שעון גדול המונה וסופר את הזמן ומוסר דין-וחשבון עליו מבלי להשיגו. תיק תק, כל היום. כל החדר נראה כחדר שעונים, אחד המפגר ואחד הממהר, והזמן נרשם על מכונות-הכתיבה. והכל אחד מבחינת היום החולף ועובר על כולם, שהאורלוגין הגדול במסדרון, הוא הקובע את מועד גמר יום-העבודה.

איני מוטרדת מדי בגלל היותי בשפל המדרגה במפעל, כי בשבילי אין זו אלא עבודה זמנית בלבד. חוץ מכך, איני רוצה להתרברב, אך בישיבות הנכבדות ביותר אני היא הנבחרת מכל הכתבניות כדי להגיש את התה והכריכים למנהלים החשובים. בכל אופן, ודאי הדבר שאין ברצוני לסיים את חיי כאיזו כתבנית זוטרות במפעל לשיווק חוטים. דבר כזה אינו עולה אפילו על דעתי, שהרי, מבינים אתם, נמצאת אני כאן באורח זמני בלבד. אומנם, מצד המינהל, רואים אותי מזה ארבע וחצי שנים כעובדת קבועה בחברה, ואיני טורחת לתקן את הטעות שזו כדאית לי מבחינת הזכויות למיגיהן, ובעיקר זכות-הגימלאות. בעצם, הכל יודעים שאני מתעתדת להיכנס לאוניברסיטה ללמוד משפטים. עז רצוני להיות עורכת-דין. תמיד, עוד כשהייתי ילדה קטנה, חלמתי להיות עורכת-דין מפורסמת. כמו

פרי מייסון, למשל. זה כחמש שנים שאני פוסקת מהגיגים אלו וכבר יש כאן המכנים אותי בשם "הסטודנטית למשפטים". אם לא השנה, כי אז בשנה הבאה אגיש סוף-סוף את הבקשה לאוניברסיטה לפקולטה למשפטים.

טופסי הבקשה מונחים אצלי במגירת-המכתבה שבחדר-עבודתי. אין כל מניעה, נוטלת אני עט וממלאת. יש כמוזן בעייה... זו של ההיזדקקות לכסף הגוררת את הצורך לעבוד. מאז עזבה אמא את אבא הוא נשאר כה שבור עד שבקושי משתכר הוא למחייתו. כל עניין עבודתי ב"סיב" הוא לצורכי החיסכון, שיהיה בידי כסף ואוכל להתפנות ללימודים. ואומנם חוסכת אני מעט. מעט מאד בעצם למען האמת. יש לי הרבה הוצאות שוטפות. הן שוטפות את החיסכון בעודו באיבו. מבינים אתם, צריכה אני להרבה שמלות ומיני לבוש, שאין הכתבניות נוהגות להופיע לעבודה באותו בגד שני ימים רצופים. יום חדש: שמלה חדשה. מה לעשות? איני יכולה לנהוג אחרת, בכך, קונה אני עוד שמלה... והמון, הו! מה נחפו להתבזבז! האמת היא כי יש אשר חולפים חודשים ולא נשאר בידי מאומה. זאת אומרת, מאומה זולת החובות לחנויות. אך תמיד מנחמת אני עצמי לאמור: כל זה של ארעי הוא, קשור בעבודה שהיא זמנית בלבד. הכל יעבור בקרוב, כן במהרה ובזמן קרוב.

אלא שיש, שלפעמים, משהו צובט את הלב. כמו עכשיו כשאני שבה וזוכרת במר אלמוני. גם הוא אמר לי פעם "אני עובד כאן רק בינתיים... עד שהבן יסיים את לימודיו... ואחרי-כך... או אז...". מר אלמוני המסכן. וכי קל בעיניכם הדבר להיות מזכירם של שני מנהלים האוחזים בחבל משני קצותיו, כשכל אחד מושך לקצה שלו? כך התבטא לפני פעם מר אלמוני "אני כבר לא יודע אם החבל על צוארי או שצוארי הוא החבל". המתחות הזו, העומס, אולי מכאן שורש השאלות והחוקיות אם אין לראות במותו תאונת-עבודה ולהעניק לאלמנה וליתום את הפיצויים המתאימים. בכל מסדרונות בית המסחר שומעים עתה דיבורים על כך, כבר אי אפשר לרדת למזנון לרגע מבלי לשמוע פילפולים מוגיעים בסוגיות משפטיות אלו. פשוט נורא. תמיר, הפקיד הבכיר, ניגש אלי לפני כמה רגעים, נתיישב לו ליד שולחני, וכשהוא שב ומגולל בפרשת המוות שאלני ממצמץ בעיניו "ומה דעתך סטודנטית למשפטים?" ענית לו שאני, אומנם, מעוניינת, כפי שגלוי וידוע לכל, בבעיות משפטיות, אבל לא בשכאלה. בפירוש, לא בשכאלה. שאלה עניינים יבשים, עיסוקים יום-יומיים, ענייני עבודה, דיני ביטוח, ממון, מה לי ולכל אלה. אותי מעניינים מיסתורין, תעלומות רצח הם ראש מעייני, כמו שמכנים זאת באנגלית, my cup of tea, "נו" השיבני תמיר בצחוק "אולי נסדר בשבילך איזה רצח קטן בפעם הבאה, ובינתיים אולי את רוצה a cup of coffee? " ובקריצת-עין נסתלק לו, וכמה שנאתי קריצות-עין אלה שלו. מר אלמוני המסכן... אני זוכרת איך ישבנו שנינו בהמתנה, מחכים לריאיון. סברתי שאף הוא כתבן וראיתו כמתחרה לי במשרה. תחילה לא נראה לי חביב, לא בהחלט לא חביב. אחר-כך שוחחנו מעט ונתברר שהוא מועמד למשרה אחרת לגמרי. הבחנתי שהחיוך שלו בעצם די לבבי, קצת עצוב אבל בהחלט לבבי. הוא דיבר בחביבות רבה ולא

הבנתי מדוע הוטעיתי בראשונה וכבר הייתי מהרהרת עד מה אין לסמוך על רושם ראשון.

היתה זו הפעם הראשונה בה חזיתי במו פניו של המנהל הראשי. איך קוראים לזאת העובדים כאן? — "רגע של גילוי". אלה שנתקבלו לעבודה ב"סיב" היו נשלחים אל כבוד המנהל לשמוע את דרשתו הידועה ביחס למפעל. אומרת אני "הידועה" כי נסתבר שגם מר אלמוני וגם שתי כתבניות אחרות שמעו אותה דרשה ששמעתי אני, מלה במלה כמעט. נכונה אני להתערב שגם האדונים הנכבדים רוזנברג ופולסקי, שנכנסו לחדר המנהל בצאתי, כפויים היו להאזין לאותן מלים עצמן ובאותו הסדר אלא שהם כמובן לא יודו בכך לפני. וודאי שלא יודו בכך שדבר מעין זה עלול, חלילה, להורידם מרום מעלתם ולשימם לרגע בדרגה אחת אתי. מאז אותו "רגע של גילוי" ראיתי את פניו של המנהל רק בשתי ישיבות חשובות-ביותר, הוא שתק שם רוב הזמן, עישן סיגר עבה שפתיו ביעבעעו טבעות-עשן. ידו שירבטה על הגיר, וכאשר הגשתי לו תה בלימון, הבחנתי שהיו אלה שירבוטים של בחורות, על-פירוב חסרות ראש, אך לעומת זאת משופעות באיברים אחרים. כבר אז חרצתי את דינו: צייר גדול לא יהיה! את הדרשה שלו אני זוכרת יפה: "אנחנו "סיב" בית המסחר הגדול ביותר בארץ לשיווק חוטים. תפקידנו לקנות את החוטים השונים; פשתן, צמר, וסינטטי, מן היצרנים למיניהם, ולמוכרם לבתי האריגה ולמטוויות הגדולות. תיווך. מה היה העולם עושה ללא תיווכנו? הא? ואנו אחראים, אחריות כמעט אלוהית, ליציבותם של החוטים ולכושר עמידותם בתנאים קשים, היינו שהחוט לא יינתק, אבל זה יכול לקרות, זה כמעט ולא קורה, אבל זה עלול לקרות. ומה יהיה, תשאלו, מה יהיה אם החוט יינתק? ובכן, משום כך הגנו "בע"מ" כלומר בערבות מוגבל, כן, אחריות כמעט אלוהית אבל בערבון מוגבל, כי אנחנו רק בני-אדם וזאת הצרה. ויתרה מזאת אנו מעבירים מבני-אדם לבני-אדם וקשה לסמוך... אך בדרך-כלל אני רואה את מפעלנו כחוט אמיץ, כחוט המקשר...".

חמש שנים סבב מר אלמוני בענייני "החוט המקשר", הלך וסוב סביב "סיב", מסובך ונפתל בפיתולים למיניהם, עד... שניתק פתיל חייו. כן, ניתק החוט וזאת למרות "האחריות המעט אלוהית ליציבותו של החוט ולכושר עמידתו בתנאים הקשים". הסיבה הרפואית למוות, אותה הסיבה האחרונה בשרשרת הסיבות למיניהן, אותה סיבה גלויה שהיא כמתן-הסבר חלקי, כונתה: שבץ-הלב. המוות נתארע ממש בפתח הבניין על סף צאתו הביתה לאחר יום עבודה מייגע. כך מצאתיו בתחתית סולם המדרגות, הנראה במבט מועף מלמטה, כגרם הר כבד מתחודד בקצהו, רובץ מעל ומאיים לנחות על הראש. בתחתית סולם המדרגות, מקופל כעובר במעי אמו, ודבוק בצדו לאדמה, הבחנתי בו פתע, מוזעזעת. זרותו של האיש שידעתי היכתה בי: קשר-העניבה היה רפוף, כפתורי-התולצה העליון פתוח, והמיקטורן הפרום על הכתף עשה רושם של מאמצי היחלצות ללא-הצלחה. הכובע, זה כובע הקש האפור הנצחי של מר אלמוני, שכל קיץ, בהקיץ קיצו, היה קונה לו אלמוני במכירה הכללית כובע קש אפור חדש דוגמת אותו כובע שחבש

אשתקד, הכובע היה מוטל במרחק-מה מראש אדונו כשקיעורו פעור כלפי מעלה כמו פה שזעקתו קפאה. פניו היו שלווים וסתומים. באין צער. באין חיוך. עיניו האפורות היו פקוחות לרווחה, כבשעה שהיה מאזין להוראות הממונים עליו, אלא שעתה לא ניבט מהן כל קשב. נזדגגו לגמרי. היו כעיני פסל שיש. מיד ידעתי שרוח חיים כבר אינה בו. האפשר שנישאה לה זו ופרחה לה מן הקומה הששית שמשם קרוב לה יותר לשמים?

כאן על הארץ, מוטל היה רק גולם-גוויה, נכון לשוב אל העפר. שבתיה להסתכל בכובע ופתע זכרתי אותו עושה-להטים שהפליא עשות במגבעתו והיה מוציא ממנה ערפילי-צעפים בשלל צבעים וארנב קטן לבן, וזכרתי איך כתום הופעתו, מחויק בשולי-המגבעת, שקיעורה אילם וריק חזק על כלפי מעלה, היה עובר סביב-סביב בסמוך לצופים וקד בתודה על כל אסימון שחוק שהוצנח למגבעתו. זכרתי כי גם אז, כשהייתי עוד ילדה קטנה, ידעתי שההצגה נגמרה. למחרת היתה ההלווייה והירשו לי להשתתף בה למרות שאר הכתבניות המשיכו לעבוד כרגיל. איני יודעת אם אומנם ניתנה לי רשות מיוחדת זו על שום שראוני משוחחת לעתים עם המנוח, שהיה כדרכו ממעט בשיחה, או שניתן לי הדבר בשל היותי ראשונה לגלות את דבר מותו, מעין פיצוי-פורתא על הזעזוע שהוסב לי בגלותי את גווייתו בפתח הבניין. המנהל הראשי, למרות רצונו להשתתף בהלווייה, לא יכול היה לעשות זאת, כך מוסרים, בגלל אי-אלו עניינים עסקיים שאינם סובלים דיחוי. אולם האדונים רוזנברג ופולסקי הופיעו שניהם לבושים חגיגית כשעל פניהם ארשת צער ורצינות המקובלת עמם להודמנויות מעין אלו. לאמיתו של דבר אין לפקפק בכך כי אומנם הצטערו על מותו של הפקיד, שהיה מסור וטוב לשניהם. נוסף לכך, נשתוקקו גם רוזנברג וגם פולסקי להיבחר ל"וועדה המיוחדת" של סגל העובדים, ועתה היה כל אחד מהם סבור בלבו כי אך לו נתון היה קולו של מר אלמוני. אבל אני יודעת מפי המנוח שדוקא עניין זה, כלומר הצורך לבחור באחד משני אדוניו, שהוא במלים אחרות, הצורך לבגוד באחד מהם, מילא את לבו עוגמה ורוגזה והוא לא יכול היה להחליט. ומי יודע אם אין אף בדבר זה משום תרומה נוספת לעילת מותו...

המחשבות שהטרידוני שם בין המצבות הלבנות למקרא "אל מלא רחמים" היו מחשבות הבל: אילו הייתי אני מתה פתע ההיה מר אלמוני נוטש את הניירות שעל מכתבתו ובא להלווייתי? מי מהמנהלים או מהפקידים הבכירים היה מופיע? הרהורים של הבל צבאו עלי שם בטקס העגום הזורה עפר אל העינים. האלמנה יללה. היתום עמד חיוור ורזה, ממושקף במשקפים שחורי-מסגרת. גברת אלמוני לא דמתה כלל לתצלומה המתנוסס על שולחן בעלה, שהתצלום המוגן בזכוכית עמד בפני השנים ויכול להן. לא כן בשר-פניה הרך. דמעותיה זרמו בחריצים שחרש והכין למעגן הזמן. והבן, שעמד לסיים את לימודיו ברפואה ניצב מרעיד לפני הקבר הפתוח, נדהם ובלתי מבין. כל תלמודו, כל ניתוחי הפוסט-מורטם שביצע בהצלחה בבית-החולים לא היו לו עכשיו להועיל.

האדונים רחנברג ופולסקי נשאו דברים בשיבחי הנפטר. תחילה היה צורך לפתור בעייה עדינה: מי ידבר ראשון? הלוא שני האדונים שווים במעלה? מישוהו אף העלה הצעה שידברו שניהם בעת ובעונה אחת וכל אחד בקרב הקהל יבחר לעצמו למי יש ברצונו להאזין, כי סוף-סוף, דימוקרטיה או לא דימוקרטיה?! אך תמיר, זה בכיר הפקידים, חשש מאד שדבר מעין זה עלול להיהפך לקומדיה שהלוא כדבריו „גם פולסקי וגם רחנברג ידברו אותם דברים עצמם אלא שמה שפולסקי יגיד במבטא פולני יאמר רחנברג במבטא יקי... ואם נביא בחשבון את תנועות ידיו המשוונות של רחנברג בדברו, ואת הכיווץ העצבני בעינו של פולסקי עשוי להתקבל הרושם שהם כמחקים איש את רעהו.“ לפיכך הופל הפור ונגזר על פולסקי לפתח בדברים. כפי ששוער חזר רחנברג על אותם דברים בשינוי מיבטא. בלטה עובדת היות הנאום בלתי-מלוטש וחלש למדי, ומה הפלא? הן תמיד היה זה מר אלמוני שכתב למענם את נאומיהם, והפעם, ודווקא כשהעניין נוגע בו במישרין, נבצר ממנו לעשות זאת. מה אמרו? שהיה פקיד מסור וטוב, דייקן, והיה נשאר אף לאחר שעות העבודה הרגילות. כליכך ביקשו לשבחו שאפילו בשבחו הדפסתו דיברו. ואני יודעת שבהדפסה לא היה מוצלח ביותר. סוף-סוף כתבנית אני ומבינה משהו בכגון זה. ואף שמעתי שמעות שמר פולסקי ומר רחנברג ביקשו להעביר את עניין ההדפסה למדורנו אלא שהמנהל הראשי חשש מפני זאת בגלל מיסמכים מסויימים הצריכים למדרגת סודיות. חשבתי כי טוב היו עושים אילו נמנעו לספר בשבח הדפסתו כי אין זה נאה ללוות בשקר את הנוסע לעולם האמת.

ואגב שקר מן הראוי להזכיר את דבריה של גברת פעם, מזכירתו הראשית הפרטית של המנהל הראשי וכביכול המייצגת שלו בהלווייה. היא כמו אם המזכירות הצעירות המתחלפות מפקידה לפקידה, מספר פעמים בשנה. אותה גברת פעם איבה סתומה היתה לה כנגד אלמוני על שום שקיבל לידיו כמה מן הסמכויות שהיו קודם-לכן ברשותה. עתה השיבה בשערה ואין עוד הפודרה מועילה לה לאיפור פניה, אך מספרים שבימים משכבר היתה אהובתו של המנהל הראשי. איש מהעובדים אינו יכול להעיד על כך, שהיה זה בימים רחוקים, אולם השמועה נורקת ונתפסת וחזרת חלילה ככדור המתגלגל בין אינספור משתתפים. נראה שאף כי יצאה הגברת מתחום אהבה לא יכול הגבר להוציאה מתחום הזכרון, ולכן, ברוב זכרונותיה היתה למזכירה. מן הסתם התרגלה כבר לראות את המזכירות הצעירות המתעסלות בהליכתן, סמוקות-לחיים ופרועות-שיער כצאתן מחדר המנהל. מכל מקום עתה כל אונה ומרצה בעבודה. על עמדתה תילחם בשיניה ובצפורניה, והנה בא מר אלמוני והרבה עניינים סודיים שהיו ברשותה הועברו אליו, ויתירה מזאת, המנהל היה מרוצה מעבודתו, כך אמר לאלמוני בנוכחותה.

מה נשא וסבל מר אלמוני המסכן מידיה של גברת פעם! הכתלים יודעים לספר אבל מעדיפים משום-מה לשתוק. בשיחתנו רמז לי כיצד זו מסכסכת כל הזמן בינו לבין אדוניו: יום אחד היא מסתודדת עם פולסקי ושחה לו שאלמוני

מעריך את רוזנברג ומחשיבו יותר, וראייה שמרבה הוא לעבוד בשבילו, הנה כל מכתביו של רוזנברג מוכנים ומזומנים, ואילו שלו, של פולסקי, טרם הגיעו לעולם. יום אחר, היא מסתודדת עם רוזנברג ומספרת לו דברים דומים אלא שהפעם נתונה מסירותו של אלמוני לפולסקי כמובן, אכן, כך היתה זו חוזרת ואומרת וריב-דברים מחרחרת, כהנה וכהנה דברים, שאת חוט החיים הם מקצרים... ועתה, בין המצבות הלבנות מתנוסס ראש פעם ופיה מפיק מרגליות. היתה זו לה הזדמנות לאורר את שמלת-המשי השחורה, שמלת החתונות וההללויות שלה, וריח נפטלין חזק נדף מן השמלה השמר על מרחק בינה ובין שומעיה. היתה זו מוסיפה עוד ועוד בשיבחי הגפטר עד שהפה ניחר, ואני עומדת שם וקץ אין להשתאותי, היתכן? האומנם? והדברים נישאים ברעם מפי פעם והאזוניים תצילינה... הכיצד נשמעים הדברים שם בעולם האמת? אולי אין עולם האמת אלא כעולם-הראי ההופך כל ימין לשמאל וסקר לאמת?

בשובי מן ההלווייה נותרו לי רק שתי שעות עבודה שבן הדפסתי כמה מכתבים וביניהם הודעה למשפחה השכולה על סך הכספים המגיעים לה מביטוח החיים שסידר המפעל לעובדיו. לאחר שנרמזה גברת אלמוני על-ידי אחד הפקידים פנתה לעורך-הדין שלה ומאז היה המשרד כמקוה, הומה ודן בשאלה אם אין לראות במוות מעין זה תאונת-עבודה. נסתבר כי במקרה של תאונת-עבודה ייכפל ואף ישולש סכום הביטוח המגיע לאלמנה. כפי ששמעתי היה המקרה מיוחד מבחינת פוליסת-הביטוח של החברה ונתקל בסבך של בעיות. במין קשר כזה שאפילו עובדי "סיב" הבקאים בקשרי-חוסים למיניהם, מתקשים להתירו. כשלעצמי טרם ביררתי לעצמי היכן בדיוק נעוצה כאן הבעייה: במאמץ של עבודתו? בעובדת מותו בבניין? והאם משנה לצורך זה עובדת היותו בדרך הביתה כתום העבודה? אבל, אין זה מסוג הבעיות המשפטיות המעניינות אותי. אילו היתה כאן תעלומת-רצח היתה זה מעורר בי עניין. אפשר שאילו היה עמנו מר אלמוני היה פותר את הסבך על נקלה. הוא היה נבון מאד בפתרון סיבוכים שונים. ובכלל, רק הוא יכול להשיב אימתי חדל לבו מפעום, או, איך הרגיש בברוא לעבודה, או, באיזו מדרגה היה כשנתפרחה לה נשמתו. אכן, רק מר אלמוני יודע את כל האמת, אך האיש המת אינו מספר.

עכשיו ממלאת את מקומו גברת פעם. מתרוצצת לה בין הקומות השישית והשביעית כאיזה קרברוס בעל שלושה ראשים: פעם למעלה ופעם אצל רוזנברג ופעם אצל פולסקי. אם אין מוצאים את עקבות זיעתה הנוטפת על המדרגות נעוצה סיבת הדבר בהתאיידות המהירה של כל הנזולים באוויר החם. כיוון, שבימים האחרונים, תיכף למותרת ההלווייה התפשט בארץ שרב כבד, יבש וניחר מתבונן אדם בבניין חיו ונדמה לו שהנה עוד מעט תלכנה האבנים הלך והתפורר לעפר. הלוא כאשר ניטלת מן הדברים הלחלוחית המידבקת אין להם עוד במה לתלות אחיזתם. לאמיתו-שלי-דבר לא היה ביני לבין מר אלמוני אלא קשר רפה של ידידות-לשעה. מעין הבנה חשאית היתה ביננו: כיוון שנודמנו יחד לפרק זמן, כיוון ששנינו אורחים לשעה כדאי שנסביר פנים זה לזו. זאת ותו לא.

כלומר, סוף־סוף על כרעי ארעי אפשר לשאת ולסבול הרבה... משהו קבוע...
 הו הדעת אינה סובלת. זה ששה ימים שאני שומעת את קולה החותך, הצרוד
 מעשן־סיגריות, של גברת פעם, הוא מורם ומווד, ועולה ויורד במדרגות יחד
 עמה. וכל־אימת שזה מבקיע את חלל אוזני אני נזכרת בשקט־קולו של מר
 אלמוני, קול חרישי וממעט דברים. כך, באורח מהופך, עולה אלם־מותו ומזדקר
 דווקא בצעקותיה של גברת פעם. כבר היום, שישה ימים לאחר מותו מראין
 תמיד אנשים למשרה שנתפנתה. ראיתי את מר פלמוני, הדומה למנחם, ושמתתי
 כבר מרננים כי נקבעה לו פגישה עם המנהל הראשי. כפי הנראה יסופח אף
 הוא בקרוב לרשימת עובדי־המפעל יודעי הדרשה בעלת הנוסח הקבוע, על כל
 המעלות שיש ל"סיב" עלינו, על "סיב" המקשר הגדול בין החוטים. כל־כך
 מסבכים אותנו בחוטים ובקשרים למיניהם עד שאין הדעת מתפנית לשאול את
 השאלה האחרת, זו התלויה כאנקול ברום ונוקבת שאול מתחת: מיהו המושך
 בחוטים? שגם המנהל הראשי, אף כי יושב הוא ב"רקיע השביעי" וחותר עניינים
 וקובע הליכים, דומה שהוא שבוּי בחדרו, ונראה אף הוא כממלא אחר הוראות
 שנגזרו עליו מגבה. ויש אומרים, ואם יש עשן יש אש, שאפילו מזכירה קטנה
 חניינית עשויה להטות את דעתו של המנהל הרם ולהטות את התנהגותו. שלא
 לדבר על גברת פעם, שסברה היא כי בעל כורחו הוא נושא בשבט עולה, זה שבט
 עברה־עברו, שהיא מנופפת לכאן ולכאן, כפעם בפעם.

זה שישה ימים אין מר אלמוני עמנו, והיום בשרב הכבד, לקולה הרחוק
 של גברת פעם ולרחש הדיבורים של העובדים סביב, אני יושבת לי במינון,
 ליד השולחן שנהגתי להסב לעתים עם מר אלמוני בהפסקות־הצהרים. הקפה מר
 חמוץ והרחוב הנשקף בחלון מאובק באבק־שרב של יום חולין אפור. פיות
 היושבים ממללים בין נגיסה בכריך למשניה: "אתה חושב שיכירו בתביעה?"
 "אם זו תאונת־עבודה יהיה להם הון־של־כסף!" "שמעתי שיש סיכויים טובים
 שיכירו בתביעה". מתוך השיחות עולה מותו של הפקיד כמתן חסד, כזכיה
 בפייס, כאיזה מזל יוצא מן הכלל. האנשים מדברים מתוך קינאה סמויה בשכולים.
 אם ברגע זה תאמר להם שכדי שיזכו במתפתע כזה צריך מישו קרוב להם
 למות, יאשימוך ברישעות, ימחו בעוז, יאמרו שאינם מעלים כזאת על דעתם.
 החזיונות, המאווים, יודעים לדלג על השלבים הבלתי־נעימים של המציאות, ובכלל
 איך יעלה אדם על בדל־דימיונו את כאב האבדה? סוף־סוף, איך אומר המנהל
 הראשי, הצרה היא שהם רק אנשים. המחשבה אודות הכסף חוצה את ההגיגים
 האפילים. וכי פלא הוא שפלוטו אל השאול הוא גם אל העושר?

יקחני אופל אם יודעת אני את אשר אני עושה כאן. ומה עשה פה מר
 אלמוני? לולא נזקקנו לכסף כי אז לא היינו כאן. מר אלמוני המסכן, שם בחדרו
 בקומה השישית היה מנהל קרבות על מכונת כתיבה. גדודי מכתבים, צבאות
 רבים, של פולסקי ושל רזנברג. חדרו פרוץ מימין לפולסקי ומשמאל לרזנברג
 ומעל למכתבה קרוע אשנב קטן הצופה אל פתן־הכביש, חרקי־המכוניות, ובובות־
 אנוש ברצוא־ושוב. בימים רעים היה מר אלמוני נוהג להתלוצץ, באותו חוש־הומור

במחיצת שאול טשרניחובסקי

(בשנת השלשים לפטירתו)

מאת אברהם ברוידם

החלפת אכסניה בגלל טרדן

שלא כביאליק, עשוי היה טשרניחובסקי להתהלך לבדו, להיות עם עצמו, בלי שיזדקק לבני-לווייה. הוא הסתייג מאנשים שלא הכירם די הצורך, בטרם יעמוד על טיבם מקרוב. הוא לא סבל כשפנו אליו ללא סיבה מספקת. לביקורי שלי כבר הורגל וראה אותי כממלא תפקיד מעשי, עם זאת, לפעמים כשנזדרו, לא נמנע להעיר „בבקשה בקצרה!“ ונהג לחתוך, עוד לפני שהספקתי לגולל את פרטי העניין כולו.

יום אחד היה מבודח ומבודר, ובמחיצתו מצאתי את דניאל פרסקי, שעשה אז בארץ כתייר (תרצ"ב). הם דיברו על מכרים משותפים. טשרניחובסקי נזכר במשהו ובמישהו ואמר: בכל מקום שאתה פוגש טיפוסים מזורים, הגרוע ביניהם הוא זה, שחשק לכתוב שירים. הוא איננו מרפה ואורב ליד פתח ביתי, ברחוב, במסעדה — אין מנוס ממנו. טרדן זה סבור, כי אני דיאגנוסטיקון לכשרונות ואוכל לתת לו תקווה ותרופה, שיהיה משורר. פלוגי מבקש פרוטקציה לעורך, כאילו המלצה שלי תעזור לפתוח שער ל„תוצרתו“. לא רק כאן נתקלתי בהם.

בוגה שלו, האומר, כי המוצא משתי הדלתות נעוץ באשנב הקטן, וכי אילמלא ואילמלא היה אזור אומץ וקופץ, ואת דבריו היה מסיים בקידה ובהעוויית ליצן עד שאי אפשר היה לדעת כמה מן האמת בם. ואולי באמת גילגל עצמו במזיד מן המדרגות? הוא שידע את כל התקנות ואף הקשרים הזעירים בין מעשה לתוצאותיו היו נהירים לו? האומנם לא תיכנן את מותו כדי להשאיר ריווח והצלה למשפחתו? . . . מחשבות הבל. אין אלו כי אם אותות תאוותי להידמות לפרי מיסון, עורך-הדין הבלש הדגול. כמובן, לשם כך עלי ללמוד משפטים תחילה, הטפסים שמזרים עמי במגירת-מכתבתי, אני נוטלת עט וממלאת. שמעתי אומרים כי בינתיים הוציאה הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה טפסים בנוסח חדש. אבל אין זו בעייה, אקבל את החדשים ואגיש את הבקשה. אם לא השנה או בשנה הבאה בוודאי יהיה בידי די ממון ואוכל להתפנות ללימודים.

הפסקת הצהרים קרבה לקיצה, המזנון מתרוקן, וגם עלי להזדרז ולשוב למקומי שליד מכונת-הכתיבה. פקיד הנוטש את מקומו שוב לא ייפקד ולא ייזכר. . . . הנה במשך כל היום הייתי מבקשת להעלות בדימויני את פניו של מר אלמוני ולא עלתה בידי. רק בדלי-שתיקות חנכות-אלם ארוחים בתוך חיי שלי. אפילו עכשיו איני רואה מכל חייני אלא את מותו בלבד, קם ועולה מן המצבות הלבנות וחוזר לטפס, ללא דמות וקול, במדרגות המובילות לחדרו שבקומה השישית.

בהיותי בערים ובעיירות שונות ברוסיה, היו סובבים אותי ומשאירים בידי קונטרסיהם לעיין ולחוות דעת. שמעתם שמו של יצחק רוזט? האיש כתב שירים וסיפורים בעברית וביידיש והיה בעל בית דפוס, שהדפיס בהנאה מיוחדת גם את כתבי עצמו. נודמנתי אתו בשנת 1912 בקיוב. נדרשתי מטעם הרשות לעמוד שם בבחינות כדי להשיג רשיון לשמש כרופא אזורי. היתה זאת דרישה פורמאלית. כחודשיים נתעכבתי במקום. והנה רוזט דבק בי ולא הניחני, השתוקק לחילופי דברים בשאלות החיים והספרות. הייתי קרבן לשטף דיבורו המוגיע, עד שנאלצתי להטעותו. החלפתי את האכסניה שלי ולא השארתי כתובתי. השתדלתי שלא לראותו והתחמקתי מחיזוריו אחרי. אך לרוע מזלי תפסני פעם בשמחה רבה כמוצא אבידה יקרה, נפלתי בפח. כשנפרדנו וכששאל למקום מגורי החדש, שוב עקפתי אותו ונחלצתי. עצם הקוריוז לפרטיו הוא חומר לפיליטון משעשע.

— עמיתי טשרניחובסקי — נתעורר פרסקי — אני מעלה חשד, שדבריך נתכוונו אלי. . . נשתהיתי אצלך וגזלתי מזמנך. ראוי אני למלקות. . . קנוס אותי כמה שתקנוס. . .

— לא אלקה ולא אקנוס. . . ואני מבטיחך להשאר בחדרי. . . לא אחליפנו. . . לפי כתובת זו תוכל לבקרני, ואם אודמן לניו-יורק, אחזיר לך ביקור תחת ביקור.

רעיונות ונושאים משותפים

וכך היה אומר: אין אפיטרופוס וחברת-ביטוח לרעיונות. פתאום מבריק דבר במוחו של אדם, והוא משוכנע שהבריק רק לו בלבד. לאחר זמן לא רב מתברר, כי הברקה כעין זו, מחשבה כזאת, כבר הבריקה גם לבן-אדם אחר. אין לך רעיון בעולם, שאיננו נתפס בבת-אחת ע"י שני אנשים מרוחקים מרחק גיאוגרפי זה מזה.

המוח האנושי מורכב ומסובך מאוד ועדיין לא נחקר עד סופו. מין מכונה המופעלת כמו בקרני-חשמל מיסתוריות. אנו עדים בעיקר אצל משוררים וציירים, שרעיון דומה מחשמל אותם בעת ובעונה אחת. מכאן קירבת-דמיון וקירבת-זהות של נושאים ותיאורים. כך גם יקרה בשדה המדע והאמצאות.

איגרת-יצוואתו של שאול טשרניחובסקי

כמחצית שנה לפני פטירתו של טשרניחובסקי נערך כינוס סופרים כללי בקבוצת חולדה (ד' בסיון תש"ג) ובתפקידו כנשיא אגודת הסופרים נדרש להשמיע דברי פתיחה קצרים. הוסכם בינינו להסיעו במונית קטנה, מכיון שמצב בריאותו היה רופף ומחלתו (סרטן הדם) כבר קיננה בו. סרתי אליו בשעות הבוקר המוקדמות ומצאתיו בתלוקת-בית מהוה. הוא התגלח ונפצע בלחיו ובסנטרו. הדבר הביאו לידי עצבנות ואמר: לא אוכל לנסוע, הכינוס ייערך גם בלעדי. מסור-נא את ברכתי לחברים, ואל-נא ידונו אותי לכף חובה.

בנתי לנפשו וכל שידול ושיכנוע מצדי נראה מיותר. הסתפקתי אז בכך, שנעתר לי והסכים לרשום ברכתו בכתב. כתיבה זו עלתה לטשרניחובסקי בקושי רב. „לא התנסייתי בכגון דא והעסקן הציבורי ייטיב לעשות זאת ממני“, העיר

בשעת מחיקה ותיקון, עד שהמשפטים הניחו את דעתו. הוא העתיק את "חיבורו" באותיות ברורות ונמרצות, ומאוד שמח לשמוע מפי, שהניסוח בסדר גמור ומוצלח. אל הכינוס הגיעו סופרים מכל חלקי הארץ והמעמד היה חדור אותות המכאוב והחרון על הטבח בארצות הכיבוש הנאצי. אשר ברש קרא "יזכור", שחיבר לזכר חורבן קהילות יהודי אירופה, ובין המדברים היו יצחק גרינבוים, פרופ' ב. דינבורג (דינור), ד"ר א. א. קבק, פרופ' יוסף קלוזנר וודד שמעוני. מובן מאליו, שאיגרתו של טשרניחובסקי נתקבלה בתשואות, אך מן הנוף האנושי, ליד שלחן הנשיאות, חסרה דמותו האימפוזאנטית, ובסתר הלב היתה חרדה לשלומה. לדברים שהושמעו בכינוס ולהחלטותיו הוקדש ב"מאזנים" מדור מיוחד בשם "מן המיצר". לרוע המקרה נשמטה איגרתו של טשרניחובסקי, ורק לאחר חקירה ודרישה אצל הכתבנית המעתיקה ובבית הדפוס נמצא הדף בין שאר הניירות. עם הקמת "בית טשרניחובסקי" מסרתי לחדר המוזיאון דף זה, שנשמר בידי ימים רבים. עתה יפורסמו לראשונה דברי האיגרת הגנוזה — דברים שהם בבחינת צוואה לכולנו ותוכנה עוד חי וקיים על רקע ימינו אלה!

חברים יקרים, יקרים מאוד,

לצערי הגדול, אינני יכול בשום אופן להשתתף בכינוס שלנו — בחולדה, אבל בלב ונפש אני אתכם. בימי המצוקה הגדולה והשואה, שלא היתה דוגמתה לאומתנו למן היותה לאומה, אין בידינו שום נשק אחר, מלבד האחדות, אחדות כל ישראל למלחמת קיומו.

תהיה עליכם שרויה רוח אחוה אמתית וידידות אישית, למרות כל הניגודים ופילוגי הדעות, שבלתם אי אפשר לו לצבור של סופרים מפותח, מנומר ונוטה מטבעו לאינדיבידואליזם.

אם בשעה רעה זו נהיה מאוחדים, לא יצליחו עלינו כל כלי משחית ושום התנקשות של אויבנו היותר גדול. ברוח זו אין לנו אלא לפעול ולעשות כל מה שאפשר לטובת העם ולגאולתנו בארץ ישראל. ומאחל אני לכם, שהכינוס הבא יתקיים במהרה בימינו, בזמנים יותר טובים לעולם ולנו — העומדים על נפשנו. שלכם בכל לב,

שאול טשרניחובסקי

הכרזה ספונטנית — עובדה קיימת

כשהובא ארנו של שאול טשרניחובסקי מירושלים אל תל-אביב, שהתגורר בה רוב שנות שבתו בארץ, הועמד הארון באולם "אהל שם" והוקף משמר כבוד של חבריו הסופרים. קהל רב ומגוון ממוקרי המשורר, ביניהם בלטו משלחות תלמידים, עברו על פניו בדממת יגון. אז פנה אלי אחד מן העתונאים, אשר לרנר, ושאל אם הועד המרכזי של אגודת הסופרים יחליט ליזום איזה מיפעל (סוף בעמוד הבא)

פרקים בהיסטוריוזפיה של המהפכה

היהודית *

(המהפכה היהודית בימי הכינים)

מאת ד"ר אריה טרמקובר

ה. השבתאות

מבחינה פורמלית וגם עניינית שייכת פרשת שבתי צבי בלי ספק לתנועות המשיחיות, ולא זו בלבד, אלא היא תופשת שם מקום בראש. ואם בכל זאת היא טעונה בירור בפני עצמו במסגרת מחקר האומר להסביר דמותה של המהפיכה בחיי ישראל, הרי סיבת הדבר היא שכאן המדובר בתופעה הבולטת ביותר של מהפיכה זו במשך מאות ואולי גם אלפים בשנים, על כל סימניה ועל משמעותה ההיסטורית. יצויין בראש וראשונה, שאם יש מקום לספיקות — אמנם לא מוצדקים לכשעצמם — ביחס לדמותן המהפכנית של התנועות המשיחיות השונות, הרי הם

(* ראה „בצרון“ שנה ל"ד חוברת ז', אלול, תשל"ג.

במחיצת שאול טשרניחובסקי / סוף מן העמוד הקודם.

ספרות־תרבותי ברוח המשורר ולזכרו היקר. באותו רגע נצטייר לעיני מראה ביתו הצר והדל של טשרניחובסקי ונזכרתי בפסוקי העגום „לי משלי אין כלום, אף לא שלחן“. בלי לחשוב הרבה הכרזתי באופן ספונטני כי יוקם בית הסופר על שם המנוח הנערץ. ידיעה זו נתפרסמה מיד, עוד באותו יום בעתון הערב „ידיעות אחרונות“, שבעריכת ד"ר עזריאל קארליבך (ט"ז תשרי, תש"ד, גליון 1342). חברי ועד אגודת הסופרים, אשר טרם הספיקו להזדמן יחד ולהחליף דברים ביניהם, הופתעו בקראם את הידיעה הזאת וביקשו לחקור ולדעת מקורה, איך וכיצד נמסרה לפירסום. יעקב פיכמן שהיה בעל חוש ריחרוח דק ניסה לחשוך בי באמרו: ברוידס, כנראה, מתוך כוונה טובה התחכם „לפברק“ את הידיעה ועתונאי זריז עשה לה פומבי. כך איפוא נקבעה עובדה בלי שהוחלט תחילה בפורום רשמי. אך כבר לא היה כל טעם ואפשרות להכחיש את הפירסום, שנעשה ברשות הרבים. לבסוף הגיעו חברי הוועד למסקנה, כשם שיש בית ביאליק בתל-אביב ראוי שיהיה גם בית טשרניחובסקי — בית אשר לפי פרטי תכנונו ובהתאם לצרכי האגודה וסיכוי התפתחותה, יצטרך לשמש מקום לכינוס סופרים ולמיפגשים עם שוחרי ספרות. כן יוקצו שם חדרים, שישתכנו בהם מערכת „מאזנים“ והמכון הביוביליוגרפי „גנזים“.

לא קל היה להשיג את המגרש ולגייס האמצעים הדרושים להקמת הבנין. אבל זאת פרשה לחוד בפני עצמה. כיום מתנוסס בית הסופר על שלש קומותיו ונושא את שם שאול טשרניחובסקי.

נעלמים במקרה זה. לא זו בלבד שהנעשה בימי שבתי צבי, ובמידה לא קטנה גם במשך כמה וכמה דורות אחרי כן, היו בו כל הסימנים של מהפיכה, אלא שזו היתה כאמור מן המאורעות הגדולים בתולדות עם ישראל ואולי בתולדות החברה האנושית כולה. לא היה חסר כאן אף סימן מסימני-היסוד של המהפיכה. לא היה חסר הרעיון, שהרי בפירוש דובר כאן על גאולת ישראל, לא כסיסמה אפלטונית או כחזון של אחרית הימים, אלא העתידה להתקיים ממש בזמן ההוא. לא חסרה האישיות הכריזמטית של המנהיג, שהרי שבתי צבי, על אף כל ההשערות ביחס לבלתי-נורמליותו הפסיכית ואולי גם המוסרית, היה בלי ספק אדם בעל סגולות מיוחדות שעמדו לו לרכז סביבו לא רק המוני העם, אלא גם הטובים שבו, שרבים מהם בוודאי עלו עליו מבחינה אינטלקטואלית¹⁵. ועוד נתווספה כאן העובדה שנמצא על ידו אדם שני גם הוא בעל סגולות מיוחדות שהכריז על עצמו כנביא וכשותף נאמן בדרך המובילה להכרת מעמדו כמשיח (המדובר על נתן מעזה).

לא היה חסר כאן גם המרד, לא המוסווה למחצה, או לשני שלישים כבתנועות משיחיות אחרות (וגם בקבלה), אלא גלוי ובולט ביותר, בשני תחומים, לכאורה רחוקים מאד זה מזה, כלומר המופנה כלפי פנים נגד כמה וכמה יסודות של אמונת ישראל, וכלפי חוץ, נגד הרשות הזרה, בשני המקרים בצורה ברורה ביותר. העובדה ששבתי צבי העיז לדבר בפירוש על ביטול המצוות, ואף עשה זאת למעשה (כגון ביטול הצום של תשעה באב, והפיכתו ליום של ששון), ושהעיז לבטא כמה פעמים את השם המפורש על ארבע אותיותיו או לעמוד תחת חופה עם ספר תורה בכדי לסמל על ידי כך זיווגו בה כיסוד למעמדו כמשיח — כל

15) ביחס להערכת אישיותו של שבתי צבי קיימים חילוקי דעות קיצוניים ביותר, לא רק בקרב בני דורו, מהם שראו בו המשיח ממש, ונשארו נאמנים לו אף לאחר בגידתו, ואילו אחרים שהכריזו על מלחמת חרמה נגדו ונגד מצדדיו — אלא גם בספרות הרבה של הדורות הבאים, כולל החקר המדעי בזמן האחרון. יצויין כדוגמה חשובה הפולמוס בין גרשם שלום מגדולי החוקרים בתחום זה (ראה בעיקר ספרו: שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו, כרך א'ב, ת"א תשי"ז, עמ' 842 ועוד מחקרים רבים מוקדשים לנושא זה בכתיבי עת שונים); לבין ישעיהו תשבי, הניצב אף הוא בשורה הראשונה של חוקרי הקבלה והשבתאות (ראה מאמרו: "על משנתו של גרשם שלום בחקר השבתאות", תרביץ כרך כז, חוברת א, תשרי תשי"ט, עמ' 101—133; נתפרסם גם כחוברת בפני עצמה), בעוד אשר שלום נוטה לראות בשבתי צבי על אף כמה וכמה סגולותיו, אדם בלתי-נורמלי מבחינה פסיכית, הסובל ממחלת דפרסיה שבאה עליו מומן לזמן — תשבי יוצא להגנתו ומצביע על מעלתו היוצאת מגדר הרגיל (אגב הבדל דעות בכיוון הפוך יש לציין בין שניהם בהערכת "הנביא" נתן מעזה, ששלום רואה בו איש בעל סגולות מיוחדות, ואילו תשבי קורא לזהירות בהערכתו). בכל זאת הערכתו של שלום מתקבלת יותר על הדעת, וייתכן גם שהיא צודקת יותר מבחינה מוסרית, ועשויה יותר להסביר הסוד של בגידת שבתי צבי; שהרי אם נסלק הצידה הנחתו של נתן העזתי ורבים אחרים במחנה חסידיו של שבתי צבי (גם אלה שאף הם המירו דתם בלכתם אחריו) דבר צעד זה כקרבת עליון של המשיח, שאין בוודאי לקבלה מבחינת חקר היסטוריומדי — נשארות לאמתו של דבר שתי אפשרויות בלבד: או ששבתי צבי נהג כפי שנהג באחת מהתקפות של דפרסיה פסיכית קשה, או שהיה אדם לא-מוסרי ביסודו, המוכן לכול למען הגשמת תכניתו. משתי השערות אלה הראשונה מתקבלת כאמור יותר על הדעת. כדאי אגב להעיר שהמחיצה בין תכונות נפשיות יוצאות מגדר הרגיל לבין בלתי-נורמליות פסיכית רחוקה בדרך כלל מלהיות ברורה וזיכרונה, והיא בוודאי לא-ברורה במקרה הנוכחי.

אלה היו סימני מהפיכה שכמעט ואי־אפשר היה לתאר כמותה בדורות הקודמים (וגם לא בדורות הבאים, אם המדובר ביהדות המסורתית); כאילו נהפך כאן עולמה של האומה באחד התחומים הנכבדים ביותר.

ולא פחות בולט המרד כלפי חוץ, שהרי אדם זה אמר לשחרר את האומה מעול של זרים, ואף להוריד את השולטן מכהונתו, שוב דבר שלא נודע כמוהו, פרט לימי ברי־כוכבא וימי ישו הנוצרי. ולא חסרה כאן גם ההצלחה, לפחות ביחס לנעשה בפנים האומה. כיבוש הלבבות לרעיון המשיחיות השבתאית שעבר כאש להבה מארץ לארץ, עד שעל אף האבסורדיות שלו הוא נהפך למציאות הגדולה בחיי ישראל בזמן ההוא — זוהי הצלחה שלא רבות בין המהפיכות בתולדות החברה זכו לה.

עוד יש להוסיף לנאמר עד כה שני סימנים המגבירים משמעותה המיוחדת של מהפיכה זו. האבסורדיות בלטה כאן לא רק ואף לא בשורה הראשונה בהצלחת המהפיכה על אף הדרכים שבהן התקדמה — ואולי גם בזכותן — אלא גם בכך שהמצב לא השתנה גם אחרי בגידתו של המשיח המדומה בצורה קשה ביותר, כלומר המרת אמונתו היהודית. לפי כל כללי ההגיון היתה צריכה בגידה זו להביא בעקבותיה הכשלון המידי של המהפיכה שנשלל ממנה הבסיס המוסרי; והנה במקרה זה לא זו בלבד שלא בא הכשלון, ונהפוך הוא, נצטרף עוד נימוק בבסיס יסודותיה של המהפיכה על כל ארצותיה, אף הוא מוזר ביותר ואין להבין יסודותיו העמוקים אלא אם כן נזכיר שוב דרכה של המשיחיות בדורות הקודמים, וגם דרכה של הקבלה. הנימוק על אף היותו מוזר ביותר בכל זאת בדרך פרדוכסאלית הוא גם פשוט למדי. קהל חסידי התנועה בכל הארצות הודרך — גם הפעם הודות למאמצי עוזרו הנאמן של שבתי צבי — לראות בהמרת אמונתו לא ענין של בגידה, כי אם להיפך — הקרבן העליון של המשיח המקבל עולו של צעד זה בכדי להחיש תוך כדי כך תהליך הגאולה העתידה לבוא.

כך חוזרים אנו איפוא להנחה על חבלי המשיח הקודמים להשלמת שליחותו; מובנם לא רק סבל קשה של האומה — וגם זה לא היה חסר, שהרי שבתי צבי הופיע מיד אחרי גזירות ת"ח ות"ט בפולין — אלא הסבל של המשיח עצמו. ועוד נקשרה בכך, בידועים או שלא בידועים, הנחה שנייה שמקורותיה בסתרי הקבלה, והיא על היחסיות שבעצם המושג של רע; שהרי ראשי המקובלים, ביניהם במיוחד האר"י, שאף הוא פעל שנים מספר לפני שבתי צבי ויש שראו בו המשיח המקווה, טיפלו לא מעט בבעייה זו תוך מאמציהם לגלות סוד הרע בעולמו של איין־סוף, ויש שהניחו כי הוא עצמו הוא אבי הרע בכדי שיוכל להתגבר עליו. כך נעלמת או לפחות מטושטשת עצם השליליות במושג זה, שיש בו משום הגיון משלו, הדרוש להגשמת יעדו של האדם. על יסודות אלה מובנת גם הברכה שברך שבתי צבי את אלהיו על שהוא מרשה לו להשתחרר מעול המצוות; ושוב חוזרת ההנחה שלפיה אין צורך בהן בימי המשיח ובהקמת העולם בו ממילא הכל יתנהל בדרך הישר.

כך נתערערו במידה לא קטנה היסודות שעליהם הושתת עולמה של היהדות

עד כה. בתווה ובוהו המחשבתי העלול לקום בעקבות תהליך זה, צפוייה סכנה לעצם המושג של אל אחד שכבר ביצבצה אי פה ושם בתורתם של המקובלים. לא היה צורך בהשפעתה של הנצרות (ואין גם להניח שהיתה השפעה זו במקרה של השבתאות), בכדי להגיע להנחה, שאף בה אנו נתקלים בתורתו של שבתי צבי על השלישייה של האיין-סוף כמקור מופשט של הכל, של אלהי ישראל הממונה על הנהלת עולמה של האומה, ושל השכינה הפועלת בנפרד ממנו; ואף דבר זה מצא לו מהלכים במבוכת הימים שנמשכה כאמור כמה וכמה דורות, שוב תוך ניגוד מוזר בין מלחמת חרמה שהוכרזה נגד השבתאות על ידי רבים בראשי האומה (בעטייה של מלחמה זו נעלמו תעודות רבות וחשובות להכרת הזמן ההוא, שהרי היא אמרה להשמיד כל זכר של שבתאות), לבין הנסיונות לשמור עליה בכל מיני דרכים, לא רק בקרב הקבוצות שנשארו נאמנות לה (כאן שייכים בראש וראשונה אלה שקיבלו אף הם דת האישלם ושרידים מהם נשארו עד היום, אף אם יהדותם בינתים נעלמה לגמרי), אלא אפילו בחוגים רחבים למדי של מקובלים והקרובים להם בדור ההוא ובדורות הבאים.

מהפיכה מסוג זה שהיה בה לא מעט משינוי כללי של הערכים בחיי האומה, לא תיתכן שתעבור מבלי להשאיר רשמים להבא גם לאחר שהשבתאות בתור שכזו שבקה חיים לכל חי. יש המניחים שאף תנועת התיקונים ביהדות המודרנית הושפעה ממנה במידה לא קטנה. הנחה זו נראית כמזורה למדי במבט ראשון, שהרי וכמעט ולא ייתכן קשר מחשבתי בין תנועה רציונליסטית ביסודה לבין זו שנולדה על ברכי הקבלה והיתה רחוקה מרציונליזם כמרחק השמים מן הארץ. בכל זאת הקשר כנראה קיים. פה וגם שם השיחרור מעול המצוות בא בעקבות ההנחה שאין צורך בהן בעולם החדש העתיד לקום, אם תוך תהליך הגאולה ברחמי השמים או בשל מאמצי האדם הנאחו בקרנות המזבח של ההתקדמות ומוכן לשלם כל מחיר עבור כך, אפילו המחיר של איבוד עצמו לדעת מבחינה לאומית. ופה וגם שם נשאר הרעיון של השליחות שעל היחיד והחברה כאחת להיות שותפים בהגשמתה, שוב מבלי להתחשב במחיר שיש לשלם עבור כך.

ועוד אפשר, נוסף על קשר זה בין שבתאות לבין תנועת התיקונים על כל תוצאותיה, להצביע על השפעתה של הגישה השבתאית גם בדורות שלאחר מכן ועד היום הזה. היא נתקבלה, שוב ביודעים או שלא ביודעים, בכמה וכמה תקופות של משבר בחיי האומה בדורות הבאים. ההנחה גופא על חבלי המשיח הקודמים לבואו, זכתה כאילו להגשמה הטראגית ביותר בימי השואה שקדמו להקמתה של מדינת ישראל; עד שנסללה הדרך העתידה להוביל לקראת הגאולה, צריך היה לשלם המחיר של מליונים שמתו על קידוש שמה של האומה, ועוד נודעו בימים ההם של סבל עליון ניצנים אחרים של גישה שבתאית. מול קידוש השם בצורתו המסורתית, נודע אז קידוש החיים, אף הוא כתופעה בעלת משמעות רבה משלה. האנשים שחיכו אז למשיח תוך בטחון שהוא אמנם יבוא אף אם יתמהמה, ואשר נאמר להם להיאחו בחיים ויהא גם במחיר הקרבנות הגדולים ביותר, נהגו הם ומנהיגיהם לפי הנחה שבתאית ביסודה; כך נהג — בכדי לצטט

דוגמה אחת בלבד — אותו רב בעיירה היהודית שפקד על בני קהילתו לאכול ביום הכיפורים בכדי שיוכלו לחיות אף בזוועת הימים ההם. אפשר אמנם לדבר במקרה זה על הביטוי העליון של חיוב החיים שנודע בתולדות ישראל מראשיתן ועד היום; אולם ביטוי זה הופיע כאן בצורה מיוחדת. האומרת להשתחרר מעול המצוות בדרך לקראת הגאולה. פה וגם שם מסתתר מוסר עליון מאחורי אי-מוסריות מדומה; כאן בולט הקשר בין חיוב החיים לבין התורה השבתאית, וכדאי להעמיק חקר בו כתרומה נכבדה להבנת דמותה של המהפיכה היהודית¹⁶.

רק להשלמת התמונה מבחינה היסטורית, ובכדי להימנע מבלבול המושגים העלול לקום בעיקבות אנלוגיה מוטעית ביסודה, יש להזכיר במקום זה הפרשה של יעקב פרנק, הדומה לכאורה לפרשת שבתי צבי, ואילו לאמיתו של דבר תהום פעורה בין שתיהן. לכאורה גם במקרה זה חזרו כל הסימנים של מהפיכה של ממש; נודע הרעיון שעליו הוכרו על-ידי אנשי הכת, נודעה אישיותו של מנהיג בעל שיעור-קומה, לפחות בעיני חסידיו, נודע המרד בצורה הקיצונית ביותר של המרת דת, ואף ציבור לא קטן נתרכו סביב המשיח המדומה. ואולם למעשה סימנים אלה כולם היו ללא ערך של ממש, ואין כל מקום להשוואה ביניהם לבין מה שקרה במקרה של שבתי צבי. על רעיון משיחי ראוי לשמו אין לדבר במקרה זה. "הגאולה" שלה ציפו המנהיג וחסידיו, היתה גאולה מכבלי היהדות בלבד (ואולי גם מכבלי מוסר בכלל), ועל החזרת העם לארצו לא דובר כאן כלל; במקום זה באה הברכה כביכול של חיים יהודיים על אדמת פולין.

זה היה המקרה היחידי בתולדות המשיחיות, אם אמנם אפשר להכניס הגה את תנועת פרנק, שבו במקום א"י מופיעה ארץ אחרת, וכאילו בלעג ההיסטוריה דווקא ארץ שנודעה כבר אז כאם-חורגת לתושביה היהודים, ומצבם שם נעשה יותר ויותר ללא-נשוא. "המנהיג" במהפיכה זו היה איש מושחת מיסודו, שעשה מה שעשה לסיפוק יצר השלטון הטמון בנשמתו; אין כל השוואה מבחינה זו בינו לבין שבתי צבי שעם כל חולשותיו נאחז בכל זאת ברעיון גדול, וחלם חלום של שליחות שעליו להגשימה. "המרד" של פרנק ושל אנשיו היה בו משום פגיעה גסה בקדשי ישראל, ושנאה עצמית שהגיעה עד כדי עלילת-דם נגד בני אומתם; המרת דתם היתה תוצאה עיקבית של הפקרות זו. ואילו הקהל שנתרכו

16 יש להבדיל יפה בחקר השבתאות כאחת התופעות הגדולות בתולדות ישראל, בין פרשת שבתי צבי עצמו, כלומר חייו ומפעלו, לבין חקר התנועה שקמה בעקבותיו ועלתה כאמור לממדי מהפיכה שנמשכה עשרות בשנים ואף דורות שלמים אחרי מותו. גם בתחום זה תופסים מחקריו של גרשום שלום מקום בראש, לא מעט ניתן לנו בספרו על שבתי צבי (ראה עליו ההערה הקודמת), המקיף — לפי שעה — התפתחות התנועה בימי שבתי צבי, ויש לקוות שיושלם בכרך (או כרכים) הבאים. סיכום חשוב ניתן גם במאמרו של שלום באנציקלופדיה היהודית הרושה בשפה האנגלית (כרך 14, עמ' 1219—1254; שם גם הערות ביבליוגרפיות מפורטות). גוסף על כך נתפרסמו מחקרים רבים על התנועה השבתאית בארצות שונות. כדאי לצטט כדוגמה מחקרו של מאיר בלבן על השבתאות בפולין (Majer Balaban, *Sabataizm w Polsce*, Warszawa 1935, 46 pp.) וגם שלום עצמו הכין מחקר מיוחד

על תנועה זו

Gershom Schalom, *Le mouvement sabbataïte en Pologne*, Revue de l'histoire des religions, CLXIII (1953), pp. 30-90, 209-232; CLXIV (1953), pp. 42-47.

סביב המשיח המדומה, היה קהל של פוחזים ללא יסוד מוסרי בחייהם, שנטמעו עד מהרה כליל בסביבתם הנוצרית, פרט לקבוצות קטנות, אף הן ללא ערך של ממש. לא מהפיכה היתה כאן, אלא הרפתקה שעברה מבלי להשאיר רושם כלשהו. על ירושה מהפכנית שאותותיה בכל זאת נודעו יפה במקרה של השבתאות, וכפי שראינו, גשאר מהם לא מעט עד היום, אין לדבר לגמרי במקרה הנוכחי".

1. החסידות

כך מגיעים אנו איפוא לחוליה האחרונה בשרשרת המהפיכה היהודית של ימי הביניים; והמדובר בחוליה הנמשכת לאמיתו של דבר עד היום, אף אם חלו בה כמה וכמה תמורות ששינו מאד דמותה, ולכאורה גם הגבילו משמעותה. שוב נתקלים אנו בספיקות ביחס לעצם דמותה של מהפיכה זו ששמה חסידות. האם אפשר בראש וראשונה לסמנה כמהפיכה יהודית בימי הביניים? הרי תנועה זו נולדה בימים שרגילים לסמנם כזמן החדש, דורות רבים לאחר שנסתיימו ימי הביניים במובנם המקובל. ספיקות אלה נתעוררו כבר ביחס לשבתאות ולא כל שכן במקרה של החסידות. אמנם תשובה להם ניתנה כבר בהנחתנו שלפיה אין מקום בתולדות ישראל, ובוודאי שאין בתולדות המהפיכה היהודית לחלוקה המקובלת של הזמנים. לפי מהותה החסידות כולה שייכת לאותה שרשרת של מהפיכות שאפשר לסמן כמהפיכות יהודיות של ימי הביניים, כלומר אף היא נתקיימה בעולם סגור כלפי חוץ ללא משא ומגע של ממש עם אומות העולם, ומבלי להיות מושפעת על ידן, פרט למקרים בודדים; ובדומה לאותן מהפיכות אף היא נתקיימה במסגרת של אמונה בלבד, שאמרה לתקן יסודותיה, מבלי לחשוב בקטגוריות אחרות, מאשר קטגוריות של דת.

ספיקות אלה אין להם איפוא מקום במקרה זה; ועולים עליהם אחרים בעלי אופי לאין ערוך יותר יסודי. האפשר לראות בחסידות מהפיכה של ממש, בדומה למהפיכות שעליהן דובר עד כה, וגם למהפיכות הגדולות בחיי אומות העולם? ואפילו אם תינתן תשובה חיובית ביחס ללידתה של החסידות, האם הצליחה לשמור על כיוונה המהפכני ולהעביר ערכי יסוד לדורות הבאים, שנשארו אתנו עד היום? ואכן זוהי בוודאי בעייה חמורה, מן הקשות בתולדות האומה. הן נודעו בהיסטוריה מקרים לא מעטים של תופעות או תנועות שמשמעותן מהפכנית, גדולה מלכתחילה, חלפה עם הרוח מבלי להשאיר רשמים של ממש. יספיק להזכיר

(17) ההערכה הגינת כאן משותפת בדרך כלל לספרות כולה או רובה על תנועת פרנק, שבה ספריהם של קרויוהר (Krakow 1895.) ושל בלבן (מאיר בלבן, לתולדות התנועה הפראנקיסטית, חלק א'ב, תל-אביב תרצ"ד-תרצ"ה, שני כרכים) תופשים מקום בראש. נודעו אמנם נסיגות בודדים להציג תנועה זו באור יותר חיובי. כאן שייכים גם דבריו של בספרו על המיסטיקה היהודית (ראה עליו הערה 9: Eight Lectures. Sabbatianism and Mystical Heresy, p. 317) המגיה, כי בניגוד ליעקב פרנק עצמו תומכיו רובם היו אנשים כנים, ומצטט כהוכחה לכך כתביד בשפה פולנית מטעם תנועה זו (Księga Słów Panskich, ספר דברי אלהים); אולם הוא עצמו קובע כי יש שם מיווג מוזר של פראיות פרימיטיבית ושל מוסר מפקפק, ואילו כל מה שנודע על מעשי הפרנקסטים אין לו כל שייכות אף לתעודה זו; הסימן העיקרי שם היא הפקרות ללא יסודות מוסריים כלשהם.

כדוגמות נכבדות ביותר בדורות האחרונים תנועת המורמונים באמריקה, שאמרה להקים ממלכת השמים עלי אדמות, ואכן מעשיה היו מעשי בראשית מן הגדולים בתולדות החברה, ואילו בסופו של דבר מדינתם (המהווה היום חלק של ארצות-הברית) אינה שונה בהרבה מן השאר; או ברית-המועצות שנולדה בעיקבות אחת המהפיכות הגדולות בהיסטוריה, ואף היא אמרה להקים עולם חדש, והיום היא מדינה כשאר המדינות, הממשיכה בכמה וכמה מובנים המדיניות של רוסיה הצארית, אף אם איננה מוכנה להודות בכך.

האם לא קרה דבר דומה במקרה של החסידות? האם אין אנו נתקלים בתולדות תנועה זו בתופעות של ירידה העלולה לערער יסודותיה המוסריים, ולצמצם או אפילו לבטל משמעותה המהפכנית? הכוונה כאן איננה לתופעות גסות ביותר, כגון ניצול ההמונים לטובתו של צדיק זה או אחר, או הפיכתם למכשיר — שוב בהשפעת צדיקים בודדים ואפילו לפי הוראתם המפורשת — בידי גורמים מן החוץ, פעמים אף אנטישמיים; שהרי תופעות מסוג זה נודעו לא רק בחסידות, כי אם גם במהפיכות אחרות, מבלי לפגוע בכל זאת בערכן היסודי ובהשפעתן לדורות. המדובר כאן בתופעה אחרת לגמרי, והיא ירידת כוחה הפנימי של התנועה, אף זו שלא נתפסה לתעלולי מנהיג זה או אחר, והמנסה להמשיך שרשרת הזהב של העבר, ובכל זאת היא אינה מצליחה, כי נעלם הלהט של ראשית ימי התנועה, והיא נהפכה רובה לתנועה כשאר התנועות, הנדחקת יותר ויותר הצידה ע"י גורמים אחרים בחיי האומה, אף אם מעמדה גם כיום הוא רחב למדי.

ואם בכל זאת מוצדקת ההרגשה שהחסידות היא מן המהפיכות הגדולות בתולדות ישראל, ושלא מעט ממשמעותה זו נשאר עד היום, הרי סיבת הדבר יש לראות בכמה וכמה ערכים חדשים, שוב מן הגדולים בחברה היהודית והאנושית כאחת, שעליהם הוכרו עם הקמתה, ושזכו להגשמה בממדים חשובים. בדומה לשאר המהפיכות היהודיות בימי הביניים גם החסידות קמה כתנועת מרד, והיא הכריזה על כך בגלוי, לאין ערוך יותר מכפי שעשו השאר, פרט לשבתאות, שהיו לה אתה כמה וכמה נקודות-מגע, עד כדי כך שלא תמיד קל לקבוע גבולות הזמן, ואף לא הגבולות המחשבתיים המבדילים בין שתי התנועות²⁸. אולם מרד זה הוכרו לא רק נגד היהדות הרבנית, ולא המאבק על קיומה או איי-קיומה של מצוה

18) ראה על נקודות מגע בין חסידות ושבתאות, מחקרו של ישעיהו תשבי: „בין שבתאות לחסידות, ת"א 1964, 22 עמ', המוקדש בעיקר להסבר דעותיו של אדם אחד (המקובל ר' יעקב קופל ליפשיץ במזרישט) שיש בתורתו כאין מעבר משבתאות לחסידות, אולם הנאמר שם משמש גם תרומה חשובה לחקר היחס בין שתי התנועות בכלל. המחבר סותר שתי הנחות שלפיהן החסידות קמה כעין תנועת נגד לשבתאות או שהתפתחה בקרב השבתאות עצמה, ולעומת זאת הוא מסביר המשותף לשתי התנועות במשך תקופת זמן ארוכה למדי. במסגרת יותר רחבה מוסברים דברים אלה בספרו של אותו מחבר: נתיבי אמונה ומינוח, מסות ומחקרים בספרות הקבלה והשבתאות, ת"א 1964 (שהמחקר הנ"ל מהוה חלק בו). גם גרשם שלום מקדיש במחקריו תשומת-לב לא מעטה לפרשת היחסים בין שבתאות וחסידות, והוא מזכיר בין השאר העובדה, שנראתה כסנוציונית עם גילוייה, והיא כי מייסד החסידות הבעש"ט עצמו התפעל מאד מתורתו של אחד מראשי השבתאות, ר' השל צורף (ראה ספרו על הזרמים במיסטיקה היהודית: *Ninth Lecture, Hasidism: The Latest Phase*, 331-333).

זו או אחרת, היה העיקר בו; הוא פנה למעשה לא פחות נגד הקבלה מאשר נגד היהדות הרבנית, והנימוקים שהיו לכאורה שונים מאד בשני המקרים, לאמיתו של דבר יש להם יסוד משותף. זו היתה תנועת מהפיכה עממית, בלי ספק מן הגדולות מסוג זה בתולדות החברה, ובו בזמן יחידה במינה לפי מהותה. בניגוד למהפיכות עממיות אחרות היא לא אמרה להבטיח לחמם של חבריה, ואף לא ללחום נגד "המרחיבים בית בבית"; היא גם לא קמה בכדי להגן על הציבור בפני נגישות מן החוץ, בוודאי לא במובן המקובל, ואף לא בכדי להעביר רסן הענינים לידה, תפקידה — והוא בוודאי תפקיד יחיד במינו — היה לקרב לאלהים כל אדם באשר הוא אדם, ולהפוך את האמונה למקור מים חיים במקום היותה שם נרדף עם קיום המצוות או עם למדנות על צורותיה השונות. לפיכך, כאמור, היה בה משום מרד ברור למדי גם נגד הקבלה.

אמנם המקובלים אמרו אף הם לצלול במעמקי האמונה ולסלול דרכים חדשות לקראת הכרת אלהים ועולם; אולם עולמם המחשבתי היה עולם של מעטים בלבד, אף אם שמם (או יותר נכון מפעל חייהם) הלך תכופות לפנייהם ומצא הד רב בחוגים פחות או יותר רחבים. המשטר שהוקם על ידיהם, היה — אם מותר להשתמש כאן בביטוי מעולם המדינה — משטר אריסטוקראטי ביסודו, שלא רבים זכו, וגם לא היו מסוגלים, להשתתף בו. אחרת לגמרי היתה דרכה של החסידות. כאן נעשה הנסיון — לכאורה אוטופי והוא בכל זאת הצליח במידה רבה — לעשות כל אדם, אף הקטן ביותר, ודווקא אלה נהפכו תכופות לעיקר בחסידות, לשותף בהכרת אלהים ואהבתו; ואף אם דובר במחנה החסידים לא מעט על הגאולה, הרי בכל זאת הדגש היה לא על מה שעתידי לבוא, אלא על חיי יום יום, שבהם על האדם לסלול דרכו לאלהיו ולמצוא בכך תיקון ליחיד ולחברה כאחת. כך העלתה איפוא תנועה זו רמת חייהם של ההמונים, אם לא מבחינה חומרית, וגם לא אינטלקטואלית, הרי המוסרית במידה שלא נודעה כמותה בדורות הקודמים.

קיים דמיון לא קטן מבחינה זו בין חסידות לבין תנועה אחרת שנולדה ברחוב היהודי במזרח-אירופה כמעט מאתיים שנה אחרי כן, וגם היא אמרה להגן על האדם הקטן בדרכים מיוחדות משלה. גם תנועת העובדים היהודים לא הצליחה לתקן מעמדם החומרי של חבריה תיקון של ממש, ובכל זאת כאילו יישרה גבם, בהכניסה מאור של שליחות חברתית ולאומית במחשך חייהם היומיים; כך הפך ציבור שלמעשה נתקרב למעמד של פרולטריון אספסופי, לאחד החלקים הפעילים והנכבדים של האומה. בשני המקרים גם יחד הצליח כוחו של הרעיון להקים מציאות חדשה, שעלתה בהרבה על המציאות העלוכה של חיי יום יום, והיא שסללה דרכו של האדם לקראת אופקים שלא נודעו כמוהם בשנים ובדורות הקודמים.

כזו איפוא היתה מהפיכה אחת שבאה בעיקבות החסידות. ועוד נצטרפה שנייה, לכאורה מנוגדת לה, ובכל זאת שתיהן נתמזגו, או לפחות היו צריכות להתמזג לאחדות שלמה. הצדיק שבלט בתנועה זו כאחד מסימניה המובהקים כמעט

מלכתחילה (האדם הראשון מסוג זה היה מייסד התנועה, הבעש"ט (בעל שם טוב) עצמו), רחוק מלהיות מנהיג במובן המקובל של מלה זו. בין מנהיג, ויהא גם הכאריזמאטי ביותר, לבין ציבור שבראשו הוא ניצב, קיים תמיד מרחק מסויים (דוקא במקרה של המנהיג הכאריזמאטי המרחק גדול ביותר), שכן הוא הנותן הוראות, ואחרים מקבלים אותן מבלי להרהר הרבה אחריהן; הוא הסולל הדרך (במקרה שלנו הדרך המובילה לקראת אלהים) ללא השתתפות של ממש מצד הקהל המרוכז סביבו. לא כזאת היתה דמותו של הצדיק בתנועה החסידית. הוא אינו עולה על השאר במעמדו ואינו מתכוון לעלות עליהם; לא הלמדנות היא העיקר במקרה זה, ולא סגולות נפלאות אחרות. זה הוא אדם האחראי לשליחותה של התנועה והמסוגל ביותר להעבירה להכרת אחרים, מבלי בכל זאת להשתלט עליהם. חכמתו שהיא תכופות עמוקה כים, וסגולותיו המוטוריות ממילא זוכות לביטוי בחיי יום יום, והן הקובעות מעמדו ללא צורך בהכרה מן החוץ, אף אם הכרה זו לרוב באה למעשה, כי הקהל זקוק לה תוך כדי מאמציו לסלול דרכו לאלהיו.

כזה הוא, אם מותר להשתמש בביטוי שהיה פעם מקובל בתורת החברה (בעיקר בתורתו של מכס ובר, מגדולי הסוציולוגים בדורות האחרונים) «הטיפוס האידיאלי» של צדיק, ואילו היה זוכה להגשמתו לאורך ימים, היה בו לכשעצמו משום מהפיכה במסגרת המונחים והמציאות החברתיים. אולם הוא לא זכה לכך. עד מהרה נתגלו בו סימני תהליך שבסופו של דבר הפך הקערה כולה על פיה. לא זו בלבד שהמרחק בין המנהיג לבין המחנה המרוכז סביבו לא פחת כאן בהשוואה עם תנועות אחרות, ונהפוך הוא — הוא גדל עד כדי ביטול משמעותו המקורית של המנהיג במקרה זה. לא בציבור תלוי הקולר, אף אם הוא קיבל לרוב תמורת אלה בלב שלם. הדחיפה העיקרית לקראת התמורה באה דווקא מצד הצדיקים עצמם, לאחר שנתעוררה אצלם ההרגשה שבגלל התפקיד שעליהם למלא בהכרת דרכיו של רבונו של עולם ובסידור החיים מחדש, ושוב בגלל הסגולות המיוחדות שבהן נתברכו, הם העולים על השאר, כולל קהל חסידיהם. והנחות אלה נתקבלו, כאמור, ללא קושי ע"י הציבור, עד שמן הדימוקרטיה המקורית בתחום זה לא נשאר עד מהרה ולא כלום. במקומה באה ההתבטלות בפני הצדיקים, תכופות עד כדי ממדים של האלהה למחצה, שלא נודעה בדורות הקודמים, פרט לאילו מקרים של משיחי שקר (בעיקר במקרה של שבתי צבי).

בתנאים אלה לא נשתמר הטיפוס המקורי של הצדיק ובמקומו בא הפיצול לכמה וכמה טיפוסים מישנה שונים מאד זה מזה: טיפוס של אדם קרוב ביותר למשמעותו המקורית של הצדיק, כלומר מורה העם בעל סגולות מיוחדות מבחינה מוסרית, שאגדת חייו ופעלו משמשים כיסוד לתורת החסידות במובנה המקובל; הטיפוס של תלמיד חכם כביטוי בעיקר בתנועת חב"ד, שתוך עמקנות רבה, בקבלו לא מעט מיסודותיה המחשבתיים של הקבלה, במיוחד זו של האר"י, מקים

עולם של חקר אלהים משלו, מן הגדולים בתולדות התיאוזופיה¹⁹; טיפוס של אדם הפורש למעשה מן הציבור, בהיותו נתון לתורה בלבד, ללא קשר של ממש עם קהל חסידי; ולבסוף — טיפוס של אדם שהשאיפה לשלטון היא הגורם העיקרי בחייו ויש המנצל אותו לרעה, ביחוד במאבק הפנימי בקרב האומה גופא או בפרשת היחסים עם העולם החיצוני.

ברור שמבחינה מוסרית (פעמים גם אינטלקטואלית) קיים הבדל רב בין טיפוס לטיפוס; והמשותף לכולם, אפילו הטובים בהם, היא הירידה בהשוואה עם מה שבלט בראשיתה של התנועה והגביר בהרבה משמעותה המהפכנית. ירידה זו נסתמנה תכופות מדור לדור על אף ההיקף הרחב של התנועה שנהפכה לאחת הגדולות בציבור היהודי עד החורבן של ימי השואה²⁰. היא גם המסבירה פרשת המאבק של החסידות במסגרת החברה היהודית והתמורות שחלו בה, ומן הצד השני ההבדלים הגדולים בהערכת תנועה זו, העולים פי כמה על הבדלי דעות ביחס לשאר הזרמים בחיי ישראל מראשית קיומה של האומה ועד היום הזה. החסידות נודעה תמיד כתנועה לוחמת. היא נודעה כזאת כאשר הכריזה על גישה חדשה באמונת ישראל, וכתוצאה לכך קמו נגדה כוחות ביהדות הרבנית שאמרו להשתיקה בכל הדרכים, תכופות אפילו מבלי להתחשב במוסריות; כזאת היתה פרשת המלחמה בין החסידים והמתנגדים. אחרי כן קמו נגדה כוחות בקרב האומה שראו בה מקור ה"אובסקוראנטיות" ושינסו מתניהם למלחמה נגדה בשם השכלה והתקדמות, ממשית ומדומה כאחת; ושוב באה פרשת המלחמה הקשה של החסידות עצמה על השלטון בקרב האומה, שהיתה בעיקר מופנית נגד תנועת התחיה הלאומית. מלחמות אלה אף הן קשורות במידה רבה בנעשה בפנים התנועה, ויש שמשתקפת בהן (ביחוד במלחמה נגד הציונות) גם קפיצה מן הקצה אל הקצה, תכופות נגד ההגיון של ההתפתחות בשנים הקודמות. החסידות נולדה תוך חיוב רב של החיים, שיש בהם, או יוכל היות צביון של קדושה תוך התקרבות רבה לריבון העולמות. מכאן באה גם הזנחה במידה מסוימת את רעיון הגאולה, ובעיקר שיבת ציון כחלק אינטגרלי בו. אמנם דבר זה תוקן בהמשך הימים עד שהתנועה כולה נהפכה לגורם חשוב למדי בתולדות העלייה; אולם ההתפתחות שסוכמה לעיל החזירה גלגלי התנועה אחורנית. למעשה, אם לא להלכה, היא נתרכזה סביב ביסוס מעמדם של חבריה ושל הקהל כולו — בעיקר קהל החרדים — במקומותיהם

19) ראה תיאור מרוכז של עולם מחשבתי זה במחקרם של ישעיהו תשבי ויוסף דן, תורת החסידות וספרותה, ב"אנציקלופדיה העברית", כרך י"ז, עמ' 769—882, (נתפרסם גם כחוברת בפני עצמה). סיכום ממצה של תורת החב"ד גופא ניתן במאמר: ד' איגוס, "תורת חב"ד", ספר השנה של יהודי אמריקה, כרך י"א, ניו יורק תש"ט (1949), עמ' 352—409; ושוב במאמר: David S. Shapiro, "The Basis of Habad Philosophy," *Judaism*, New York, Summer 1967, pp. 324-339. המקור החשוב להכרת שיטתה המחשבתית של תנועת חב"ד בצורתה המקורית הוא ספרו של מייסדה, ר' שניאור זלמן מלאדי "תניא" (נתפרסם במהדורות רבות, האחרונה מטעם "אוצר החסידות" בברוקלין, שנת חמשת אלפים שבע מאות ועשרים ותשע לבריאה — 1969, — ר"ז עמ').

20) הירידה במעמדו של הצדיק, לא כלפי חוץ, אלא בעצם משמעותו של מוסד זה, מתוארת בצורה סמלית במעשיה הנפלאה של עגנון, מצוטטת בספרו של גרשם שלום על שורת הצדיקים מבעש"ט דרך המגיד ממזריץ ור' משה לייב מססוב עד ר' ישראל מרוויץ,

הנוכחים, ונהפכה לאחד הגורמים העיקריים ב"אוטונומיזם הדתי" שסימנים לא מעטים ממנו נשארו עד היום.

תמורות אלה בעצם משמעותה של התנועה מסבירים כאמור גם ההבדלים הגדולים בהערכתה. משמעותה כתנועה מהפכנית מן הגדולות בתולדות האומה, לא זכתה להכרה במשך שנים ואף דורות שלמים. גדולי ההיסטוריונים היהודים במאה הקודמת לא הקדישו לה תשומת-לב של ממש, או ראו בה תנועה של מה בכך, מוזרה למדי שריח ימיי-הבינים נודף ממנה (כזאת היתה הערכת החסידות בספרו המונומנטלי של גרץ). רק בסוף המאה, ובעיקר במאה הנוכחית, נודעו הנסיגות להעריך את החסידות הערכה יסודית, החל בספרו של דובנוב²¹ ואחרי כן שורה ארוכה למדי של חוקרים בעלי שם, שביניהם כדאי להזכיר במיוחד שמותיהם של הורודצקי, צייטלין, בובר, שלום ותישבי²². ושוב בולטים כאן תכופות הבדלי דעות יסודיים ביותר. מול הערכות הרואות בחסידות אחת התנועות הגדולות בישראל ובאנושות כולה, והמנסות לצלול במעמקה, בעיקר תוך ניצול הספרות של הצדיקים ועל הצדיקים, בהכניסם בה לא מעט מרוחם של החוקרים עצמם, ניצבות אחרות המצטיינות במידה הרבה יותר רבה של אובייקטיביות²³.

שמהם כל אחד נקרא למלא תפקיד קשה בחייו וכל אחד מנסה למלא שליחות זו, אולם דרך ההגשמה יורדת מדור לדור (ראה: שלום בספרו על הזרמים במיסטיקה היהודית, Ninth Lecture, *Hasidism, The Latest Phase*, pp. 349-350).

21) שמעון דובנוב, תולדות החסידות, ת"א, תשכ"ו 495 עמ' (תרגום מן המקור בשפה הרוסית); ראה גם מחקרו הקודם, "מבוא לתולדות החסידות", ברלין תרע"תרע"א, בקובץ העתיד, כרך ג, עמ' 73-102.

22) ראה בעיקר הספרים הבאים: ש. א. הורודצקי, החסידים והחסידות (ארבעה כרכים, הופיע במהדורות אחדות, הראשונה בברלין תרפ"ג); מ. בובר, בפרסד החסידות, עיונים במחשבה ובהוויה, ת"א, תש"ה, קמד עמ'; מ. בובר, ספורי חסידים, ירושלים-ת"א תשי"ח (1957), 507 עמ. — על ספריהם של שלום ותישבי ראה בהערות קודמות. ממחקריו של הלל צייטלין כדאי להזכיר במיוחד ספרו: ר' נחמן מברסלב, חייו ותורתו, ורשה תר"ע, 48 עמ. (בחקר אישיותו של ר' נחמן מברסלב טיפלו גם כמה וכמה חוקרים אחרים, שביניהם כדאי להזכיר בעיקר את הורודצקי ואת בובר).

23) ראה כדוגמה חשובה של חילוקי דעות בהערכת החסידות הפולמוס בין גרשם שלום ומרטין בובר שנתפרסם לפני שנים מספר בכתב עת "קומנטרי" בארצות הברית (ראה: Gershom Sholem, "Martin Buber Hasidism," *Commentary*, October 1961, pp. 305-316. Martin Buber, "Interpreting Hasidism," *Commentary*, September 1963, pp. 218-225.) חילופי מכתבים אלה מבליטים ההבדל היסודי בגישה לענינים. שלום טוען כי בובר במחקרו שם לב למורשת האגדתית (הלגנדית) של החסידות בלבד, כלומר הסיפורים על מעשי הצדיקים ועל אמריהם בהזדמנויות שונות, מבלי להקדיש תשומת לב מספיקה ליסודות המחשבתיים של התנועה כביסודיים בספריהם של אבות התנועה. בובר אינו מכחיש טענה זו, אולם מוכיח שהחדש והמהפכני בתורת החסידות זכה לביטוי דוקא בספרות אגדתית זו, ושתפקידו של החוקר הוא להסביר תופעות אלה, מבלי להרתע אף בפני גישה סובייקטיבית, אם יש בה בכדי להבליט את הענינים במשמעותם הנכונה, או כדבריו, הוא אינו מעביר תורת החסידות דרך "פילטר" מסויים אלא הוא עצמו הוא הפילטר. הוא טוען אגב שאפשר לחלק ראשי החסידות לשני סוגים, שמהם הראשון דאג ליסודות המחשבתיים של התנועה בלבד, בקבלו אותם לרוב מן הקבלה, ואילו השני הפך אותה לתורת חיים, המקרבת האדם לאלהיו ועשויה להוביל לקראת הגאולה. דרך זו עשויה להיות דרכו של כל אדם, אפילו הפשוט ביותר, ותוכל לזכות לביטוייה בכל מעשיו, לכאורה אפילו פשוטים ביותר (כולל חיי מין). לדבריו רק הבעש"ט ידע לאחד בפעילותו שני סוגים אלה שג גישה.

כוכב אדום מעל היס-התיכון *

רבי-התפוצה "לאקספרס". את המידע
המסקנות שלו ביחס לחזרת בריית
המועצות למוזה"ת הוא מגיש בספר
שלפנינו.

מ. סלומון אינו נגרר אחר שיגרה.
הוא מביע את דעתו בהרבה עניינים
באופן די מקורי ומתקבל על הדעת.
הוא למשל קובע, ומסתמך על זה ב"
דו"ח של השגריר וינוגרדוב בקהיר,
שמלוא כובד השלטון הונח על כתפי
נאצר, לא בגלל היותו שליט יחיד,
אלא בהיותו מעין ברור היכול לתמרן
בין הקבוצות היריבות. לא היתה לו

לנושא חזרת הסובייטים למזרח-
התיכון נוסף ספר מאלף. מישל סלומון
שנולד בצרפת ב-1927 למד רפואה
וספרות, בימי המלחמה העולמית היה
חבר תנועת ההתנגדות. שירת כרופא
צבאי בהודו-סין, חזר משם ב-1954
ונעשה עיתונאי, ערך כתבי-עת וכתב
מספר ספרים. עתה הינו הכתב הפו-
ליטי לענייני המזרח התיכון בשבועון

* מישל סלומון, כוכב אדום מעל היס-
התיכון. הוצ' שוקן. ירושלים ותל-אביב.
תשל"ב. 240 ע.

המשותף בכל זאת לאלה וגם לאלה, היא לרוב הגישה הרואה בחסידות
בעיקר ענין של עבר, מבלי לבדוק במיוחד מה שנשאר מעולמה בימינו, ומשמעותה
של ירושה זו. גישה זו אינה מוצדקת. אין ספק שעל אף המשבר שעבר על תנועה
זו בדורות האחרונים, נשאר בה לא מעט מן המעוף המקורי, ונשארה השפעתה,
ולא זו בלבד, אלא היא גדלה בהרבה בעיקבות התפתחות העניינים במאה הנוכחית.
מלחמת הגבורה של היהדות הדתית בברית-המועצות היתה בראש וראשונה
מלחמתה של החסידות, בעיקר המרוכזת סביב תנועת חב"ד (או תנועת לובביץ,
כפי שקוראים לה היום על מקום מושבם של מנהיגיה בברית-המועצות) ותוך
כדי כך גברה מאד השפעתה גם בארצות אחרות (בעיקר ארצות-הברית).
עוד לפני כן הורגשה השפעת החסידות לא רק בקרב המוני ישראל במזרח-
אירופה (בעיקר בפולין), אלא גם בארצות המערב, פעמים אפילו במסיבות מזרחות
למדי".²⁴ ביחוד גדלה כאמור השפעתה בארצות-הברית, אפילו בחוגים שיחסם
לענייני הדת בשנים הקודמות היה אדיש למדי. במשבר העובר על החברה בימינו
והמורגש יפה גם במסגרת החיים היהודיים, משמשת החסידות לרבים כעוגן-
הצלה במבוכת הימים. כך משמשת איפוא תנועה זו כאחת החוליות הנכבדות ביותר
בשרשרת המהפיכות היהודיות בימי-הביניים, והשפעתה מורגשת יפה גם באלה
שנתחוללו בתקופה החדשה.

24) ראה על מעמד החסידות בחיי יהודי אמריקה, המאמר: Efraim Shmueli, "The
Appeal of Hasidism for American Jewry Today," *The Jewish Journal of Sociology*,
June 1969, pp. 5-30 (תרגום עברי נתפרסם ב"גשר", טבת תשל"א, עמ' 44-22).

25) אחד המקרים המוזרים ובו זמן גדולים מסוג זה מתואר בספר: Jiri Langer,
Nine Gates. Translated from the Czech by Stephen Jolly, London 1961, 266 pp.
(זהו תרגום מן המקור בשפה צ'כית) מדובר שם על אדם צעיר, יליד צ'כוסלובקיה (מחוז
בוהימיה ששם ההתבוללות היהודית התקדמה ביותר), שעוב ביתו ומשפחתו, ועבר לשורות
החסידות הקיצונית כחסידו של אחד הצדיקים בגליציה. ושם בתנאים הקשים ביותר סלל דרכו
לאלהיו. מקרים כה קיצוניים בודאי לא רבים הם, אולם השפעתה של החסידות הורגשה יפה
גם בארצות אחרות במערב-אירופה ובאמריקה.

המנחה של המדיניות הסובייטית, ש" עבר מפאנסלאביוס לאידיאולוגיה חד- שה. היא סיפחה שטחים, מקארליה ה- פינית ועד לבסרביה הרומנית, מה- ארצות הבאלטיות עד לאי סאחלין. כך סופחו מאות אלפי קילומטרים ממדי- נות זרות, והאוקולוסיה גורשה או הוטמעה בכוח, אולם גם בתקופה בה נרשמה התפשטותה המזהירה ביותר — בשנים 1944—1948 — לא רכשה לעצמה ברה"מ אף שטח אחד מעבר לים.

אולם ענייני המזה"ת השפיעה רבות על ענייני רוסיה גופא, למשל. אחרי סגירתה של תעלת-סואץ, נמשך השייט בין אודסה לבין ולאדיוסטוק 50 יום (במקום 25) ונתון זה מחזיר אותנו למצב ששרר לפני למעלה מ-50 שנה ושגרר את ברה"מ למפלה ההיסטורית בסטושימה.

האסטרטגים של הצי הסובייטי עו- קים עדיין בדוקטרינה שגובשה ע"י האדמיראל האמריקני אלפרד תאיר מאהאן אשר הניח ב-1891, בספר ש- הפך מאז לקלאסי בכל האקדמיות ה- צבאיות — "השפעתה של העוצמה הימית בהיסטוריה" — את יסודותיה של האסטרטגיה הימית. הדוקטרינה מורכבת מיסודות פשוטים:

(א) הים מכסה יותר משני-שלישים משטח היבשות; בשטחו זה מועבר כל הדרוש לצרכים הכלכליים, התעשיי- תיים והצבאיים של המדינות;

(ב) ניתן להעביר בדרך ים, ללא כל הגבלה כמותית, גייסות ואספקה וליצור בדרך זו מוקדי-עוצמה בכל נקודה שהיא ברחבי תבל;

(ג) הים מהווה שדה-תמרונים בל- תי-מוגבל, ממנו ניתן לבצע התקפת- פתע על שטח האויב;

(ד) מטרתו של הקרב הימי היא להשיג את השליטה על נתיבי-הים, להבטיח חופש תנועה ולמנוע חופש זה מהאויב;

(ה) השליטה על הים תושג על-ידי השמדתו של צי האויב או על-ידי הט- לת מצור על נמליו, אם הוא מתחמק מהתמודדות ישירה;

(ו) חיל הים מופקד על הגנתן של שיירות צי-הסוחר המלוות באוניות- קרב קלות המבטיחות אותן מפני "הסתננות";

(ז) הצד המוותר, מיד עם תחילת המערכה, על השליטה בנתיבי הים,

השפעה כלי-יכולה על קבוצה זו או אחרת, אך הוא נשאר המכנה המשותף של הכל.

לאחר מותו של גאצר ב-28.9.70 הגיעה למצרים משלחת סובייטית ב- ראשותו של ראש ממשלתה אלכסי קוסיגין, לשם הסדרת ירושתו של "הראיס". הם הציעו לא איש קרוב להם, כעלי צברי, אלא את אנואר סאדאת, שיריביו ראו בו, בטעות, את הפחות-שאפתן בקבוצת אנשי המפתח. הם לא ראו מראש את המאבק החריף על השלטון שהביא את סאדאת ל- "טיהור" כל מתחריו. אמנם היו במשך שנתיים 14 נסיונות-קשר, אך המשטר עמד על המשמר ואפשר לאמור שאין סכנה ממשית של הפיכה. הצבא הוא הכוח היחיד המסוגל להפיל את המ- טר, לעומתו המפלגה "האיחוד הסוציא- ליסטי הערבי" הוא מוסד מנגנוני בלי בסיס אמיתי, וביחוד בקרב הפועלים. "האחים המוסלמים" משחקים עדיין תפקיד כלשהו, תודות לקשריהם עם קצינים רבים, אך איבדו את הקשר עם ההמונים. בעת הטיהור הגדול ש- ביצע סאדאת בקרב הממשלה הוא שיחרר רבים מבין "האחים המוסל- לים" העצורים.

חוץ מברית הידידות ושיתוף הפעו- לה שעליה חתמו מצרים וברה"מ ב- תחילת יולי 1971 לתקופה של 15 שנה, על מצרים לשלם את הרבית המדינית של 6 מיליארדי דולרים, בקירוב, שהשקיעה בה ברה"מ (4.8 מיליארדים במשלוחי נשק, מיליארד באסואן, בהלואן ובשאר התוכניות ה- כלכליות).

בסקירה אחרונה מ. ס. מציינ את העקרונות של המדיניות הרוסית בע- בר: כאימפריה יבשתית לעולם לא לבוא לעימות עם מעצמה ימית שוות- כוח או עדיפה. שנית, אין לכבוש אלא שטחים הנמצאים קרוב לגבולותיה ה- יבשתיים של רוסיה. בניגוד למדיניותו של האימפריאליזם הבריטי, או הצר- פתי, שהתבססה על ערי-נמל, איים, פיקוח על חופים ונתיבי-ים, יישמו הרוסים מדיניות של מסילות-ברזל ודרכים. הרוסים זנחו ללא התנגדות את קליפורניה, שעברה לידי הספר- דים, ובשנת 1867 מכרו את אלסקה לאמריקנים תמורת התשלום הועיר של 7 מיליוני דולרים. הקולוניאליזם שבקירבת גבולות רוסיה נשאר הקו

הטייסים ויתרו על „ארוחת השעה 9” (ארוחת בוקר שניה) והקצינים הסכימו להתערור יתר מוקדם. אך הטבע חזר וניצח. הם רוצים לישון כאוות־נפשם ולאכול איכל חם בשעות קבועות. היועצים יוצאים מכליהם, מגדפים כ־ עגלונים אוקראינים, אך חבר אינו מוֹ עיל. המצרי מזויך „מעלש, אינשאללה ובוקרה”. לעומתם אפשר לשמוע תר־ עומות של המצרים נגד הרוסים: „אנשים אלה אינם זוכרים כי אבו־ תיהם לבשו עדיין עור־חיות כאשר אבותינו כבר בנו את הפירמידות...” ועוד: „הקולוניאליסטים הבריטיים באו במטרה לחלוב את הפרה המצרית, בעוד שהסובייטים באו במטרה ל־ טרפה”. באופן קונקרטי טענו המצ־ רים שהציוד שסופק להם היה מיושן ובעל אופי הגנתי גרידא; החליפים באים באיחור רב; המטוסים אינם מקנים להם עליונות על ישראל; ה־ מדריכים הסובייטים אינה ברמה ה־ דרושה; רמתו של צי הרכב ירודה, ונאלצים ל„השתיל” מנועים מתוצרת המערב בכל־רכב סובייטים.

הפאראדוקס הראשון של הקומוניזם באגן היס־התיכון, הוא כי הינו אסור עפ״י החוק ברוב רובן של 17 האומות הריבוניות הנמצאות בו. לבד מ־4 דמוקרטיות פרלמנטריות „בורגניות”: צרפת, איטליה, ישראל וקפריסין... הרוסים אמנם נענו לבקשות הידי־ דים החדשים, ואפילו אם היו חסרי־ הגיון: מצרים זכתה בצורה זו לצי ימי מכביד ומיותר, סודאן קיבלה משוריינים כבדים, אשר החלידו ב־ פורט־סודאן, כי הגשרים במדינה הת־ מוטטו תחת משקלם; תימן חסרת־ הסבישים, ייבאה כמויות מופרזות של כלי־רכב, וכי. בינתיים החוב גדול. קהיר פורעת למוסקבה 35 עד 40 מיליון דולאר לשנה, בשעבדה את יבול הכותנה שלה, שהוא פחות או יותר עושרה היחיד הניתן לייצוא. ל־ משך שנים רבות. ב־1969 80% מ־ יבול הכותנה ארוכת־הסיבים יצאו ל־ עבר ברה״מ והדמוקרטיות העממיות. המסקנות של מ.ס. הן: אנו נוכחים כיום ביאלטה חדשה, בחלוקתם של אזורי־השפעה חדשים בין מוסקבה ל־ ושינגטון, אשר יתכן ויתגבשו במשך הזמן. אך יאלטה של מחר לא תהיה דומה לזו של 1945. המלחמה הקרה

(910 בעמוד 41)

מוותר על יתרונות השימוש החפשי בקשרי־הים וחיבב להסתפק בשלוש צורות של קרב ימי, שאף אחת מהן אינה מאפשרת להשיג הכרעה: לחמת מירדף; הרתעה על־ידי עצם קיומו של חיל הים; הגנת חופים.

האדמיראלים הסובייטים, המציאו־ תיים יותר מהפולטרוקים ומנסחי מא־ מרי המערכת של ה„פראסדה”, מכי־ רים את מיגבלותיהם. מיגבלות אלה מעוגנות בצורתה הגיאוגרפית של אר־ צם; הן הופכות כל נסיון להגיע ל־ עדיפות ימית להרפתקה חסרת־תקווה. הצי השישי האמריקני לבדו עולה ל־ אינ־ערוך על הציים הסובייטים של היס־השחור והיס־התיכון יחדיו; בעוד שתקציבי־הביטחון שווים, פחות או יותר, הרי שחלקו של חיל־הים ה־ אמריקני בשנת 1989 35%, לעומת 15% לצי הסובייטי. באשר לצי־הסוחר השט תחת דגל אדום, כשברה״מ מת־ גאה בנפח של 15 מיליוני טונות, עובר צייה של מדינה קטנה ובעל יעוד ימי, יוון, על 24 מיליוני טונות. אך בעשר השנים האחרונות עברה ברה״מ לפתע מהמקום ה־21 למקום ה־16 ב־ דירוג ציי־הסוחר בעולם.

צ׳רצ׳יל כתב לאחר ועידת פוטס־ דאם, בה הטיח סטאלין, לראשונה את תביעותיו ביס־התיכון: „ברה״מ עם מבואותיה הצרים בים הבאלטי ובים השחור, דומה לענק סתום נחיריים”. הרוסים תמיד חיפשו להם אמתלות לשיט בים התיכון. הנימוק הרשמי לעיגנתן של המשחתות „פטרובסקי” ו„זומזונסקי” במפרץ נאפולי, בספטמ־ בר 1925, היה ביקור אצל מקסים גורקי, שעשה בדרום איטליה לצורך טיפול בריאותי... .

לא רק הצי השישי, על 200 מטוסיו ו־25,000 אנשי הצוות המסוגלים לב־ צע משימות משך חודשים רבים בלי שיחלפה, אלא אף הצי האיטלקי עולה על השייטת הרוסית בים התיכון.

קצין מצרי הגדיר את תפקידם של היועצים הרוסיים: „ללמדנו לנצח ב־ מלחמה, ובאותה שעה למנוע מאיתנו להילחם”... .

לעומתם הרוסים חושבים את עצמם במצרים כמערכיבים, ממושמצים, תכ־ ליתיים, בעלי כושר עבודה גבוה. ה־ מצרים הם ההפך מזה. האסון שאירע להם ב־1967 שימש זמנ־מה כשוט, הם השתדלו לשנס את מותניהם.

חסידות ומשיחות

אכזבות מסוכנות, והולידה השחתה ו־
המרה בהתנפצה אל המציאות. שבתאי
צבי הוביל את חסידיו לאיסלאם ויעקב
פראנק לנצרות. הצדיק, מנהיגם של
החסידים, לא בא להוציאם מכלל
ישראל, אלא לשמור גם על פשוטי
העדה במסגרת עולמה של היהדות.

התיזה של פייקאז' מצביעה על
מקומו של היסוד המשיחי בחסידות
ברסלב. בעת החדשה לא נסתם הגולל
על הרעיון המשיחי. מלאכת הדפוס
נתפסה על־ידי חסידי ברסלב כמכשיר
לקירוב הגאולה. הדפסת התורה מאפ־
שרת הבאת דף שלם של אותיות
לעולם כאחת „האותיות של התורה הם
בחי' ניצוצי נפשות“. ייחודן של ה־
נפשות מקרב ימות המשיח. הדפסת
דברי ר' נחמן תביא לידי תיקון ה־
עולם („איין בלעטיל פון ספרי רבינו
וועט זיין א תיקון אויף אַלדינג“). אף
סיפורי המעשיות שלו נחשבו לקודש
הקדשים. פרשת התרעועותו של ר'
נחמן עם משכילי העיר אומאן בשנתו
האחרונה הובנה ע"י תלמידיו „כשליחות
טראגית של גשמה גדולה, שנועדה
לתפקיד משיחי מכריע“, „הוא־הוא
הרעיון של הוצאת החיות מן הקליפות
באמצעות ה'מירמה הקדושה' כהסברו
של פייקאז' (השווה עמ' 27 ו־37). לפי
פירושו של ר' נתן שטרנהארץ, תלמידו
וסופרו של ר' נחמן, הצדיק יורד אל
הטומאה על־מנת לרוקן אותה מניצו־
צות הקדושה שנשבו לתוכה ואשר הם
מקור חיותה, שהרי בכל רע יש „נקו־
דות טובות“. תמונת ההתגוששות בין
הטוב והרע, כש„עולם הנחשים“ יונק
וניזון משבי הניצוצין ויעוד הירידה
לצורך עליה הם מורשת הקבלה של
האר"י, גדול מקובלי צפת, וממסכת
הרעיונות של התנועה השבתאית. בה
נתקשרו ביעודו של המשיח ובהסבר
המרתו לאיסלאם. התינוק שנוולד לר"ג
ונפטר אחרי זמן קצר עורר בלב אביו
תקוות משיחיות: אילו עלה בידי האב
והבן להתקשר היה מופיע המשיח.
בשנת תקס"ו (1806) הורה ר"ג לתל־
מידיו תיקוני נפש וצומות. כמרכ־
התקין לבישת לבן לתיקון השכינה

אישיותו ותורתו המופלאה של רבי
נחמן מברסלב (1811—1772) הן
בעלות כח משיכה גדול. גין זה של רבי
ישראל בעל־שם־טוב קסם למרטין
בובר, לאלי וויזל, לכל מי שעסק ב־
חסידות. כפי תלמידיו זכה לכינוי
„הנחל נובע מקור חכמה“. ברם ספרו
של פייקאז' רב עניין הוא לא רק
לעוסק בתולדות החסידות אלא גם למי
שיש לו יד בספרות העברית ובהיס־
טוריה היהודית בכללה. הספר זורע
אור על מקומו של היסוד המשיחי
בתורת הצדיק ועל הסיפור כמכשיר
קשר של המנהיג החסידי. שני אלה
רוויים תחושה שהמשיחיות לא עברה
מהעולם עם ימי־הביניים.

מקובלת הגישה שהחסידות צמחה מן
האפר של התנועה השבתאית. ממשבר
המשיחיות נולדה החסידות, מאולת־היד
שלאחר המרתו של שבתאי צבי
„המשיח“, ומן האכזבה מהתנועה ומ־
הכת שצמחה סביב יעקב פראנק ב־
פולין. אם גם חלק מן החסידים נימנו
בעבר על מחנה השבתאים והפראג־
קיסטים, או הרשפנו ממינות זו, שעמדה
על האמונה כי נגלה המלך המשיח,
הרי שהחסידות דחתה את היסוד
המשיחי מתורתה. כדברי גרשם שלום:
„החסידות מייצגת את הנסיון לשמור
אותם יסודות קבליים שהיה בכוחם
לעורר תגובה עממית, ואולם בלא ה־
נופך המשיחי שלו חבו עיקר הצלח־
תיהם בתקופה הקודמת“. הקבלה ה־
לורייאנית היתה הכח המחייה של
התנועה השבתאית, ותורת גלגול ה־
נשמות ושבי ניצוצות הקדושה בתהומות
הקליפה (סמל כחות הטומאה), היו אבני
יסוד בתורה זאת. אבל עיקר כחה ה־
מושך של נבואת נתן העזתי — בתורת
המשיח שקסמה לנפשות הדוויות של
ההמון ומנהיגיו. בחסידות נוצרה דרך
לשמור על תורת הגלגול ויחד עם זאת
להשמר מפתיון המשיחיות, שטמנה

* מגדל פייקאז', חסידות ברסלב, פרקים
בחיי מחוללה ובכתביה, מוסד ביאליק,
ירושלים, תשל"ב 1972, עמ' 224.

גלותו. הרעיון המשיחי הרים ראש בי גלגול צורה בלב התנועה החסידיית ולא דווקא על דרך הספיריטואליזאציה וללא אקטואליזאציה. לא אלו הבדילו בין החסידות ובין השבתאות, אלא ה" מגמה הסגפנית של ר"נ שבאה תחת שבירת החוק וההוללות שנילוו להתערב ררות המשיחית הטרומ-חסידיית בהתדרדרותה.

תוך ניתוח הסיפורים שסופרו בי יידיש וביקורת הטכסט מתפלמס פייקאז' עם המחזיקים בדעה שצורתם הראשונה בכתב הייתה ביידיש אף היא. לדעתו, המקור הכתוב נחבר בעברית, ותרגמו ביידיש. בין טענותיו, למשל, ההוכחה שבנוסח העברי נזכר ר"נ בכרכת החיים (נטריה רחמנא, למשל), פעמים אחדות, ואילו במקבילה בי יידיש — בכרכת המתים (ז'ל, למשל), וזו ראייה חזקה וסבירה.

ששת פרקי הספר מעוטרים במנגנון הערצת, ארבעה נספחים, ביבליוגראפיה ומפתח. הסיפורים, כגון "מעשה מהז' בעטלירס", נודעו בשל תרגומם ועבודם בידי מרטין בובר ואחרים. ברם ספרו של פייקאז' נותן בידינו מפתח לעולם הסמלים הכמוס במעמקי המעשה ה" חסידי. יצירה מופלאה זו עדיין לא עמד לה גואל ולא מצאה את תיקונה בתכניות לימודי היהדות והספרות.

האמן החסידי חצב מנפשו את הסמל המיסטורי של אהבת לב העולם והמעין של העולם, ויצק מדמיונו את היום הנטוה ממעשים טובים, יום הנותן מצע להמשך הקיום של אהבה זו ושל הגעועים הנלווים אליה; ודברים ה" יוצאים מן הלב נכנסים אל הלב.

יהודה שמיר

בחסד. אילו היה נסיון הפצת תורתו בעזרת מסע תעמולה מצליח בידו היה בא המשיח, לפי מסורת ברסלב, אלא שהמחלוקת היתה בעוכריו.

מעמדו המיוחד של הצדיק ויכלתו לראות ולשמע מעבר לגבולות מקומו חמנו תופסים מקום נכבד כבר ב"שבחי הבעש"ט", ואילו בדרוש "ודע שכשהגשמות עושין פירות, שעושין רצונו של מקום, אזי מאירין עיני בעל השדה" וכו' ניכר שר"נ הבחין בקשר הדדי מסוים בין יכולתו של "הגנן" ובין הגשמות סביבו. אמצעי חשוב לתרופת העם הוא הסיפור החסידי. למעשה הוא הממתיק את התרופה. הוא "לשון בני אדם" שבה מדבר ה" צדיק עם הבריות, ואם כי איננו תלמוד תורה הריהו צינור הטבור המחבר את הצדיק לעדנו; לכן "ביטולה של תורה זה קיומה". "רעשה חסד למשיח" פורש ב"שבחי מוהר"ן" "שהש"י עושה חסד למי שמשיח ומספר מזה", היינו מנפלאות וישועות הצדיקים.

הייתה אפילו מסורת ברסלבית ש" מיתת ר"נ הייתה התכנסות גרידא ו" שיופיע שינת אחרי מ"ה שנה (ר' עמ' 139). הקיצור, ר' נחמן, "הצדיק האמת" (כעין "מורה צדק" של האיסיים או בעלי המגילות של ים המלח), מתגלה כאיש שנהג וגם נחשב בחוג חסידין כדמות משיחית, ואף דובר בו בעולם המונחים של הקבלה הלורייאנית ו" התנועה השבתאית. ספרו הגדול של גרשם שלום על שבתאי צבי ומסתו "מצאה הבאה בעבירה" מעלים הרבה מוטיבים דומים לאלו של ירידת הצדיק וה"גניבה הקדושה", ההליכה אל "עולם הקליפות", והיעלמו של המשיח והת-

כוכב אדום מעל הים-התיכון / סוף מעמוד 39.

אדיבות ונמנעים עד עתה מכל איום על השקעות נפט של המטרפולין ה" קפיטליסטית. מותר לצפות כי השלטון הקולוניאלי האדום החדש ייתקל ב" קהיר ובבגדאד בקשיים גדולים לאין ערוך מאלה שהיו ושהינם עדיין מנת חלקו במזרח ברלין, בכוחפשוט וב" פראג.

זו תחזית די ריאליסטית ומבוססת. ח. נעמן

הסטאליניסטית פינתה מקום לדו"קים בשלום — פחות או יותר קודר. ה" נחזות האימפריאליסטיים מזויזים כיום בהזירת את חייליהם על פני לוח השח"מט העולמי, כשחקנים אדיבים, יודעים הם להקריב מפעם לפעם עמ" דה ליריב. ארה"ב עורכת כיום נסיגה לעבר "המזרח-התיכון החיוני" ומש" אירה בידי מוסקבה את רוב-רובו של העולם הערבי. הסוביטים מגיבים ב-

הדים ובני הדים

„הנערים הללו . . .“

יחד עם הכאב הגדול שאופף את אחינו במדינת ישראל על אבדן נפשות יקרות במלחמת „איך-הברירה“, שהרי כל חייל „בן-יחיד“ הוא לנו וכל קרבן-דמים בשר מבשרנו הוא — יחד עם האבל הקודר על 1854 האבידות (ויותר), מתמלא הלב גאווה למקרא מעשי הגבורה העילאיים של נערי ישראל אשר העירו את נפשם ולחמו כאריות בהרי הגולן, בכיבוש החרמון ולא רק התעלה. מי הם „הנערים הללו“ שעמדו מול אלפי טנקים, טילים וכל כלי-המשחית שהעניק השלטון הסובייטי „רודף השלום“ לאויבינו? — המשורר יעקב אורלנד, שר שירה „פרוואית“-נלהבת על הנערים האלה (ב„מעריב“ של חג הסוכות), כאן יובא קטע מן השיר.

הם אינם בני־אלהים ואינם בכורי־שטן,
אבל יש מי שקורא את גורלם במשקע־הקפה שבספל הקטן.
יום יום עובר על פניהם מלאך עלוס־פנים וסודי
ושוהה עמם בריקנותם ושוקע בחללם הבלתי־מודע, היהודי,
סבותיהם שינו שם גמרות בבתי־מדרש
ואבותיהם כבשו את כנען מחדש,
אבל הם אינם זוכרים זאת, הנערים הללו, הם לא היו עוד בעולם,
והמלאך הקורא את גורלם
ניצב עליהם ושוהה אתם,
כי הנה בא יום־נוכחותם
בו נתבע מהם חוב הפער הגדול בציבורים ובצורות
לפרוע חשבון־הדמים של רצף־הדורות,
בו יוכיחו בנפלים ובמותם
שאיך הם נופלים מאבותם.

קריאה ל„יהודי הדממה“

כשם שמלחמת יום הכיפורים היתה מלחמת איך-ברירה כך גם „השלום“ שניכפה על מדינת ישראל, הפסקת־האש שהוכרזה עליה „פה אחד“ במועצת הביטחון ב־22 באוקטובר, כשזהל כיתר את צבא מצרים השלישי, לאחר שהדף את צבא סוריה, היכה בו והביסו ועמד לסיים את משימתו — חיסול הכוח המצרי על גדות התעלה. המצרים יכולים להתחיל בקרב פתע, אך אסור לצהל לסיימו, כשירו על העליונה. מכאן ההתמרמרות בין חוגים רחבים במדינת ישראל כלפי המעצמה היחידה, שהגישה — ומגישה לה עזרה ממשית. ביטוי קיצוני לזעם זה נתן אליהו עמיקם (ב„דיעות אחרונות“, ז' חשוון, תשל"ד).

„ארצות־הברית לא זו בלבד שאינה יודיה לישראל במלחמה זו, היא אף אינה גייטראלית. היא עשתה למען האויב המצרי יותר מברית־המועצות . . . הפעלה הנשק הסובייטי עלתה לאויב באופן חיי אדם וכלי־מלחמה, שאת היקפם אין אנו יודעים עדיין, ואילו הנשק האמריקני, שהספקתו כפתה את ידי ישראל, הצילה כ־15 אלף מחיילי הארמיה השלישית על נישקם . . . למניעת התבוסה המצרית קרא מימשל קיסוג'ריניכסון — מניעת השפלה, וכדי שלא יושפל חלילה האויב, עקב התקפתו ביום־כיפור, השפילה הידידה הגדולה את ישראל, כפי שאין משפילים מדינה מובסת. הסיוע לאויב עבר דרך קווי ישראל. במקום לספוג כדורים, קיבלה הארמיה השלישית פלאסמה כידי אויבה המשוגה. ולאות־תודה ירתה טילים לעבר מטוסי אשר טסו בתחום ישראל“.

עמיקם מחייב את „המימסד“ באמריקה, שאחב"י כאן הם בבחינת „יהודי הדממה“ ולא השמיעו מחאתם נגד הכנסת ישראל בתוך מבוכ שאין מוצא ממנו. השתיקה עתה כמותה כשיתוק, ולכן —

„שבירת שתיקה זו היא בנפשנו, ברגע הגורלי. ארצות-הברית היא ארץ דמוקרטית אמיתית, על כל חולשותיה הרבות, שם יכול העם לכפות את רצונו על המימשל. שם יש מישקל לקולו של הרחוב. הוא עוזר לכושים, הוא עוזר לוויטקונג, הוא עוזר אף ליהודי ברית המועצות, אין סיבה שהוא לא יעזור לישראל“.

כדי להשיג את המטרה הזאת מציע עמיקם מסע-תעמולה גדול גם בין לא-יהודים, הסברה ישראלית שתתלכד סביב הסינאטור הנרי ג'קסון, ש„ראה כמו עיניו את קורבנות הפתרון הסופי הקודם, כאשר נכנס כקצין הצבא האמריקני למחנה אושוויץ אחרי שיתרוורו“.

התשוקה לשלום — פתיחת דלת לפחטנות

המספר יהושע בריוסף מתריס נגד „התדמית . . . של הישראלים החרדים כליכך לבניהם השבויים“. החרדה הזאת היא שנותנת „נשק השוב ויעיל בידי סאדאת . . . נשק של סחטנות לאויבינו. אילו רעשנו פחות על בנינו השבויים, ואילו אמרה גולדה, שאם סאדאת רוצה להקריב מיליון חיילים מצרים, נגרום לו את התענוג ברצון — לא זו בלבד שהיינו משמיטים אמצעי של סחטנות מידי האוייב, אלא היינו מחישים בכך את החלפת השבויים“.

לפי בריוסף „עצם האיום של סאדאת להקריב מיליון חיילים מבוסס על התדמית הזאת של ישראל. הערבים הופכים את אדישות שליטיהם לחיי האזרחים שלהם ליתרון צבאי ולשיקול אסטרטגי“ . . . בעולם של תרמית שאנו חיים בו, הרי „שבתשוקת-השלום הזעקנית והראוותנית שלנו אנו מרחיקים ולא מקרבים את השלום, כשם שבתגובתנו הדומה בענין השבויים אנו מרחיקים ולא מקרבים את מועד שיתרוורם“.

קיצורו של דבר — אנו כמו ידינו „הפכנו תשוקה הומאניסטית ומוסרית שלנו לקלף-מיקוח מאין כמוהו בידי הערבים. והם מנצלים זאת ללא בושה, אפילו חוסיין מוכן להעניק לנו את החסד הגדול של הסכם-שלום, אם רק נקבל את התנאים שלו“.

„שעה גדולה לעליה“

יהושע תדמור (ב„אמר“, י"ד בחשון, תשל"ד), עמד על גילויי-ההתנדבות הנפלאים של יהודי אמריקה. קרוב ל-50 אלף צעירים יהודים נרשמו לצאת לישראל למלא כל תפקיד שיוטל עליהם.

רק מעטים מחמישים האלף הגיעו ארצה — „בסך הכל הגיעו אלף צעירים מאורגנים בקבוצות לעבודה של חצי שנה במשקים, 1500 צעירים נוספים הגיעו כבודדים . . . עוד כאלפיים הגיעו ביוזמתם, בלי קשר ותיאום עם משרד העלייה“ . . .

תדמור קורא לניצול התעוררות גדולה זו בתפוצה היהודית לטובת ישראל (בבריטניה, שבמשך כל השנה נרשמו רק כ-400 מועמדים לעליה, נרשמו בימים הראשונים למלחמה למעלה מ-4000), איסוף כספים בלבד אינו מספיק. חמישים אלף צעירים שגילו רצונם להתנדב — „הם עולים בכח“ . . . ויש „להפוך את הנכונות הזאת לעלייה של ממש“.

שאלות ותהיות של חייל דתי

ב„הצופה“ (י"ד חשון, תשל"ד), פירסם ברוך אדלר מאמר בשם „שיח לוחמים דתיים“, ובו תגובות יהושע גרין וזאב פרידמן „המייצגים דור תשל"ד . . . שבאומץ-לבם [הם] עולים על לוחמי מלחמת העצמאות, מלחמת סיני ומלחמת ששת הימים“. יהוד עם זאת עברו תדהמה קשה והם תוהים על דרכי ההשגחה, שזימנה להם נסיונות-דמים מרים וקשים אלה. ואלה דברי זאב: „האמת היא שעברתי זעזוע ואיני יודע לשם מה היא היתה נחוצה. אני עומד ותוהה וטרם גיבשתי לעצמי תשובה, מה היתה הסיבה למלחמה זו. המלחמות הקודמות היו תחנות בדרך הגאולה של עם ישראל, אבל אינני יודע מהי מקומה של מלחמה זו“.

והמראיין מוסיף: „שניהם תוהים ושואלים מדוע מעמיד אותנו הקב"ה בנסינות ומדוע היינו צריכים לשלם מחיר כה יקר כפי ששילמנו הפעם.
„שניהם אינם בשלום שיבוא בקרוב, לשניהם ברור כי עלינו להתרגל לחיות עם מלחמות. שניהם גם בדעה כי מלחמה זו הוכיחה כי אסור לוותר על שום שטח, כי לו היינו . . . מוותרים על שטחים היה מצבנו קשה ביותר כיום“.

„להחזיק מעמד!“

מעין תשובה לתהייה הזאת, או פשר לה, נתן פרופ' נתנאל קצבורג, ראש המחלקה לתולדות ישראל באוניברסיטה בראילן במקום אחר בעתון. לשאלת: מהו „ההסבר למבוכה הקשה, ואולי גם לפיקהברכים, שתקפו את העם והנהגתו בישראל?“, ענה:
„זו היא הפעם הראשונה במשך עשרים וחמש השנים האחרונות, שאנחנו אדונים לגורלנו ויש לנו מדינה משלנו . . . הריבונות היא סיטואציה חדשה בשביל העם היהודי. היא מקנה תחושה של עוצמה, אך גם אחריות גדולה וקשה. לא קל להנהגה להגיע להחלטות כשירועים שהן מכריעות גורל“.
פרופ' קצבורג הצביע על הכשלונות בעבר והנסינות הקשים בתקופת המנדט, וביחוד בשנים 1936-1939 והישוב עמד בהם. לאור העבר, „קל אולי יותר להבין את אירועי הימים הנוכחיים וגם — להחזיק מעמד!“

אבישי

ידיעות

ש. שלום: „משא ומסע“

„סופרים עברים שניספו בשואה“

ידיעות גנוזים, כרך ה' שנה 10 מוקדשות לזכר הסופרים העברים שניספו בשואה אירופה בשנות מלחמת העולם השנייה. בספר פרטים ביוגרפיים, צילומי מכתבים, תמונות, שערי ספרים. בספר נכלל תומר על ששים ושלשה סופרים, ותיקים וצעירים, בין הסופרים המשוררים מליאל לוסטרינק, דוד פוגל, בר פומרניק, יצחק קצנלסון, נתן גטע שטוק, המר והחכמים והחוקרים ישראל אוסטרזר, חיים יצחק בוגין, דוד יוסף בורנשטיין, מאיר באלאבאן, שמעון דובנוב, אברהם שמואל הרשברג, יצחק ניסנגוים, ראובן פאהן, הלל צייטלין, אברהם שלום קמנצקי, חיים נתמן שפירא ועוד. בהקדמתו מזיין ישראל כהן, ש„עמל רב הושקע באיסוף החומר, בבירור תאריכי הלידה והפטירה ובהשגת הספרים לשם צילום שעריהם, מפני שקצתם נעשו נדירים וקצתם יצאו לאור סמוך למלחמת העולם השנייה ולא הספיקו להגיע לארץ“.

בהוצאת „יכנה“ הופיע כרך י' מכתביו של המשורר הידוע, ש. שלום. יצירתו של ש. שלום יוצאת גם אל תחום הסיפור, המסה והרשימה הבקורתית. הכרך החדש מכיל „פרקי ספרות, פרשות ויומני מסע“.
בתוכן: פגישות פנים אל פנים עם חיים נתמן ביאליק, ש"י עגנון גרשון שופמן, מכס ברוד, גלי זקש ורשימות על ענייני ספרות ותרבות.

יומני המסע הספרותיים הם מארצות הרית, קנדה איטליה, בארזיל, פיגלד, גור-ווגיה, פריס. המשורר ביקר באיטליה בקונגרסים העולמיים של פא"ן. בברזיל ובגור-ווגיה כנציג מרכז פא"ן בישראל וברשימותיו כינס גם את דבריו שהשמיע בקונגרסים ושיחות עם סופרים, תיאור הקהילות היהודיות ורשמים ממוסדות תרבות ואמנות, הצגות, תערוכות ואתרים היסטוריים.

אהרן מגד לביקור באמריקה

אהרן מגד, מחשובי המספרים העברים בארץ, הגיע לביקור קצר באמריקה. מגד נתפרסם בסיפוריו הקצרים (נאספו בספר "ישראל חברים") ובנבילות ("תודה ואני", "מקרה הכסיל", "הבריחה", "החי על המת" ועוד) ובמחזות שרובם הם מן ההחי הישר-אלי שלאחר קום המדינה ושבהם מופיע האדם, שבדרך-כלל הוא יוצא-דופן בחברה. בקשת דרך ומגמה בחיים מציינת את חיפושיו התלבטותו.

א. מגד היה עורך "למרחב", העתון היומי של "אחדות העבודה" ומוספו הספרותי "משא". הוא חיבר גם ספורים לילדים ושי-מש במשך זמן נספח-תרבות עלי-יד השגרי-רות הישראלית באנגליה.

מבחר הספר העברי תשל"א—תשל"ג

הקובץ הופיע זה עתה בהוצאת הברית העברית העולמית והוא מציין את הפירסומים בתחום מדעי-היהדות שהופיעו בישראל בתקופת השנים תשל"א—תשל"ג. כמרכן ממיין הקובץ את מכלול הספרים לנושאים ור-לענפיהם, כשכל ספר ערוך בלשון קצרה ובהירה. הסקירות נכתבו בידי מומחים שונים, איש איש לפי מקצועו ועל כן יש בהן כלי להדריך את הקורא והמעייין בחיפושיו אחר הספר שהוא מבקש.

פרקי הספר הם:

א. מקרא ולשון

1. מקרא
2. הוראת הלשון
3. עברית קלה

ב. ספרות

1. שירת ימי הביניים
2. ספרות עברית חדשה (סיפורת)
3. ספרות עברית חדשה (שירה)
4. ספרות עברית חדשה (ביקורת)

ג. ספרות תורנית

1. אגדה ומדרש
2. משנה ותלמוד
3. תפילה ופיוט
4. הלכה
5. משפט עברי

ד. מחשבת ישראל

1. פילוסופיה יהודית
2. חסידות וקבלה
3. תודעה יהודית

ה. היסטוריה וידע עם

1. היסטוריה יהודית
2. תפוצות ישראל
3. השואה
4. פולקלור יהודי

ו. ארץ ישראל

1. תולדות ארץ ישראל
2. ארכיאולוגיה
3. ידיעת הארץ
4. ציונות
5. חברה ומדינה.

ז. הינוך

ח. תיאטרון

ט. ספרי עזר

1. אינציקלופדיות
2. לקסיקונים
3. מילונים

הקובץ מכיל 320 עמודים ומחירו של ה-ספר כולל דמי משלוח — \$ 6. בהזמנות יש לפנות אל ברית עברית עולמית ת. ד. 7111 ירושלים.

בתיאטרון האידיו

א. "קשה להיות יהודי"

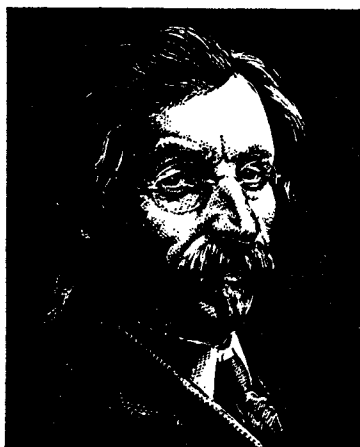
הצגת מחזהו של שלום עליכם בניצוחם של יוסף בולוף ודוד ליכט היא הישג בתיאטרון האידיו. הבמוי והביצוע געשו בדימים תרוצות ואמונות. שני הסטודנטים שמת-חלפים בתפקידיהם, הרוסי והיהודי, ("איבן איבאנוביץ" איבאנוב" ו"הרשל שניאורסון") במשחקם של סטאן פורטר וברוס אדלר, המתאהבים בסיומה שפירא (ברנארדה הילר) כובשים את הלב בטראגיקומיות האנושית של מצבם. יוסף בולוף יוצר דמות-מופת של איש-היותסין, מבחון המתלבט לקיים את כבוד ביתו. דמות חייה היא זאת שעוצבה ברוחו, רוח ההומור של שלום עליכם, שצחק ודמע משמשים בו בערבוביה. המוסיקה במחזמר, שחברה עלידי שלום

46 מערבה) משחק לראו פוקס תפקיד של שחקן מובטל (שמואל זאנוויל), שנשכר למ- לאמקום חתן שלא הופיע בחתונתו, כי במ- קום להתחתן עם סילביה הוא חוזר אל- אהבתו הראשונה, לינדה.

המחזה עשוי במתכונת המחזמר הא- דיים שיצרו "מסורת" בתיאטרון האידי. ה- מצבים וה"סיבוכים" הם טיפוסיים ביותר והם- חדורים רוח של רומנטיקה תמימה ושובב- גות. המעברים הם מ"יגון לשמחה". העיקר- שהמחזה מעניק לראו פוקס הזדמנות מצו- ינת להראות את כשרונותיו כשחקן והקהל "מוקסם" מתעלולי ניגוניו בכינור, תנועותיו והעויותיו.

אף יתר השחקנים: דוד אלין, בתפקיד החזן, אבי שמואל זאנוויל; רייזל בוויק, (אסתר, אם סילביה) ה"כלות" אבלין קינגסלי ורבקה ריצ'מאן וג'ון באריט כאלכס, ה"חתן המתחרט" — כולם מצליחים לספק לקהל- שעות יפות של בידוח והנאה.

א. ב.

סיקודה ופיומגונו של יצחק פרלוב, משתל- בים יפה בסגנון ובנוסח דבריו של שלום- עליכם ומוסיפים לחינה ולחיונה של ההצגה. ההצגה ניתנת בתיאטרון "עדן", השדירה- השנייה זרחוב 12

ב. "החתן בא"

המתזמר בתיאטרון "מייפיר" (235 רחוב

אבידות

י' עד י"ט), מלון הלשון העברית לבני-יהודה (כרכים י'—ט"ז). בתש"ך הופיע "ספר טור- סיני" לכבודו ובו מחקרים בבלשנות עברית, פרשנות וחקר ספרות ישראל. בן 87 היה- במותו. שלום לעפרו.

רבאי מזרים אייזנדראט

בגיל 71 נפטר לפתע גשיא הקהילות הרי- פורמיות באמריקה, רבאי מורים אייזנדראט. הוא שימש בתפקידו זה כשלושים שנה. הוא עמד לפרוש עתה, בזמן ועידת רבני הקהילות. במשך זמן כהונתו נתפרסם בלוחם למען- רעיונות קידמה ועמים עורר פולמוס חריף, כשהביע דעות מתנגדות לרוח היהדות המסור- רתית. לאחר שנות עמדה "נייטראלית" תמך במדינת ישראל ועבד למען החינוך היהודי בקהילות הריפורמיות. ממלא מקומו הוא רבאי אלכסנדר שינדלר, סגן-גשיא האיגוד ("יוניון") של הקהילות הריפורמיות.

נפתלי הירץ טור-סיני

בירושלים נפטר חוקר הלשון העברית הידוע, פרופ' נפתלי הירץ טור-סיני (טור- טשינר), יליד לבוב (למברג) למשפחה יהודית רבת יוחסין וחניך האוניברסיטה בווינה, המחלקה ללשונות המזרח, עלה ארצה בשנת 1910 ולימד בגימנסיה העברית בירושלים. לאחר שנתיים חזר לאוסטריה ונתמנה מרצה ללשונות המזרח קודם באוניברסיטה של וינה ולאחר-מכן בבית-המדרש העליון למדעי היה- דות בברלין. משנת 1933 שימש נ. ה. טור- סיני, קודם מרצה ואחר-כך פרופ' לבלשנות עברית באוניברסיטה העברית בירושלים, מת- קריו נתפרסמו בשלושת הכרכים "הלשון וה- ספר". הוא הוציא גם פירושים לספר איוב, משלי ושיר השירים. יתר ספריו הם: "פשו- טו של מקרא", "תעודות לכיש", "מלים שאו- לות בלשוננו", "המבטא העליון" ועוד. פרופ' טור-סיני ערך את הרבעון "לשוננו" (מכרך

מצב החירום נמשך ...

עוזר שוב לעם במדינת ישראל

על ידי סיפוק צרכים אנושיים דחופים!

תרום כמיטב יכולתך

לקרן החירום לישראל

של המגבית היהודית המאוחדת

למען צרכים אנושיים דחופים בישראל

ותרום למגבית הסדירה של קהילתך

לצרכי צדקה מקומיים ושמעבר לים

UNITED JEWISH APPEAL INC.

National Office

1290 AVENUE OF THE AMERICAS, NEW YORK, N. Y. 10019

Tel.: 757-1500

**No matter how close
you feel to Israel,
it is still
very far away.**

Rest awhile in Europe.

On any Lufthansa flight between the U. S. and Tel Aviv, you can stop off in Cologne, Frankfurt or Munich. At no extra fare. Whether you're flying normal economy or first class. It's a good way to break up a long journey to shop, take care of business or just see the sights.

Lufthansa has fast and frequent service to Tel Aviv. And if you wish fine kosher food en route, simply tell us when you make your reservations.

For reservations to Tel Aviv or any other Lufthansa destination on six continents call your travel agent or Lufthansa.

Lufthansa German Airlines

680 Fifth Avenue, 52 Broadway,
New York, N. Y. 10019 - Tel.: (212) 357-8400

Cafe Yaffo

450 W. 42ND *The New Israeli Nightspot*

FOR THE FINEST IN ISRAELI - AMERICAN CUISINE AND ENTERTAINMENT
TELEPHONE 239 - 0820 FOR RESERVATIONS AND FURTHER INFORMATION

GLATT KOSHER — CATERING TO ALL OCCASIONS

FREE PARKING

HELLO DELI!

*IT'S SO NICE
TO HAVE YOU RIGHT
WHERE YOU BELONG—*

JUST A SHORT WALK FROM ALL BROADWAY THEATRES,
CARNEGIE HALL, MADISON SQUARE GARDEN,
TOWN HALL, AND ALL OF MIDTOWN MANHATTAN.

460 WEST 42nd STREET

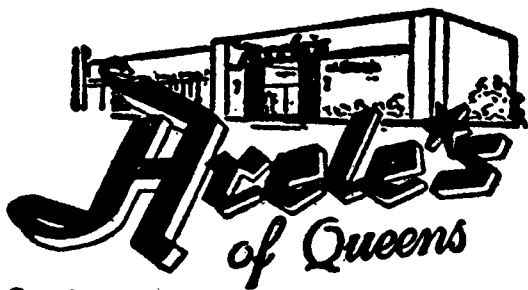
OPEN DAILY TO 12:30 A.M. — SAT. & SUN. TO 4 A.M.

Glatt Kosher — Shomer Shabbos — Mashgiach On Premises

Tel. 239-0922

Published Monthly by Bitzaron, Inc. (Hebrew Literary Foundation), 1141 Broadway, New York, N.Y. 10001 (except January-February, April-May, October-November, when published Bi-Monthly, and July and August when not published), Dr. Maurice E. Chernowitz, Executive Editor; Prof. Hayim Leaf, Editor; Dr. Gabriel Preil, Special Editor. Subscription, payable in advance, \$9.00 per year; foreign \$10.00. To members of the Armed Forces half-rate. Second class postage paid at New York, N.Y. All rights reserved. Opinions expressed in articles of Bitzaron represent the opinions of the authors and not necessarily reflect those of the editors and publishers. Subscriptions automatically renewed unless we are notified otherwise.

Strictly Kosher Night Club • Restaurant • Caterer

LONG ISLAND EXP'WY at 162nd ST
 • HI 5-4444 •

All at special group rates:

For Free Brochure of
 further information
 write or phone

HI 5 - 4444

L. I. EXPRESSWAY
 (Horace Harding Blvd.
 and 162nd Street)

Flushing, N. Y. 11365

Strictly Kosher Under Rabbinical Supervision

MAKE YOUR CHANUKAH & NEW YEAR RESERVATIONS NOW!

**Celebrate Your Birthdays, Anniversaries, Bar Mitzvahs & Weddings With Us!
 Also Your Sweet Sixteens and Showers!**

ORGANIZATION PARTY PLAN

DINNER, TIPS — ALL FOR

\$7.00 or \$8.00

per person according to menu selection
 including COMPLETE SHOW & DANCING

PERFECT FOR FUND RAISING

EXTRA!

for your Catered Affair Enjoy
 These Great Shows Featuring
 Top Talent at No Extra Cost

Comedian — JEFF JEFFRIES

Singer — ALFREDO VILLOLDO

Special Show — New Year's Eve

*most people call RIVERSIDE . . .
 for the inspired service and
 spiritual comfort RIVERSIDE
 offers family and friends*

**RIVERSIDE
 RIVERSIDE
 MEMORIAL CHAPEL**

Funeral Directors

76th St., and Amsterdam Ave.,
 New York — ENdicott 2-6600
 Brooklyn * Bronx * Long Island
 Mt. Vernon * Miami and
 Miami Beach
 Morton Rosenthal - Carl Grossberg

Directors

RIVERSIDE MONUMENTS

. . . more than fine granite. Each
 memorial . . . be it a modest head-
 stone or an impressive mausoleum
 . . . is a mark of everlasting respect,
 unconditionally guaranteed forever
 by RIVERSIDE'S 50-year reputation
 for quality. Visit our showroom.
 Call or write for illustrated Booklet

**Buy State of Israel
 BONDS**

To obtain tickets for
**TRIBUTE OF STARS TO
 ISRAEL — MACCABEES '73**
 on MONDAY, DEC. 3, 1973, 7:30 p.m.
 MADISON SQUARE GARDEN

STATE OF ISRAEL BONDS
 215 Park Avenue South
 New York, N. Y. 10003
 Tel.: OR 7 - 9650